

77-583218

عنوان کتاب: داستان قند و شکر

ORHAN
PAMUK'UN
İS
TAN
BUL
'U

Feride Çiçekoğlu

Alper Fidaner

Cengiz Kahraman

Derya Özkan

Orhan Pamuk

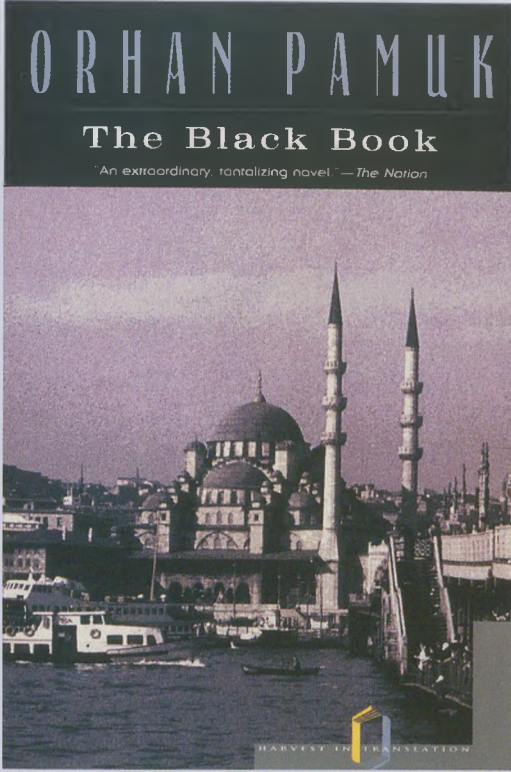
ORHAN PAMUK'UN İSTANBUL'UNA dair bir dosya yapma fikri, *Benim Adım Kırmızı*'dan aklımda yer eden bir sözle doğdu: "İyi bir ressam harikalarıyla yalnız bizim aklımızda yer etmekle kalmaz, en sonunda hafızalarımızın manzarasını da değiştirir."

Benim Adım Kırmızı, Orhan Pamuk'un, başkişisi hep İstanbul olan altı romanlık ilk episoduna kırmızı hokkadandan bir nokta. Hele şu tanımla: "Şehirlerin zekâsı, barındırdığı alimlerle, kütüphanelerle, nakkaşlarla, hattatlar ve medreselerle değil, karanlık sokaklarında binlerce yılda sinsice işlenmiş cinayetlerin çokluğuyla ölçülmeli. Bu mantıkla İstanbul'un bütün cihanın en zeki şehri olduğundan hiç şüphem yok." Sepya tonundaki *Cevdet Bey ve Oğulları*'ndan *Sessiz Ev*'in sahte ışıklı Bağdat Caddesi'ne; Latince anatomi kitapları ve sararmış İstanbul haritaları üzerinde işaretlenmiş veba güzergâhı ile sahaf kokulu *Beyaz Kale*'den mankenli vitrinleri, kapalı kepenkleri, tuhaf tabelaları, reklam panoları, Alâaddin'in dükkânı, apartman boşluklarının ve Boğaz dibinin çöpleriyle *Kara Kitap*'a; Erenköy İstasyonu'ndan yola çıkıp otogarların ve trafik kazalarının karmaşasına savrulan *Yeni Hayat*'tan, kırmızı mürekkep hokkasına ulaşan; *Benim Adım Kırmızı*'da şehre gelen Kara'nın ve şehri terk etmeye hazırlanan Zeytin'in "bir tepeden baktım sana aziz İstanbul" dercesine Haliç'te seyrettikleri manzarlara süren altı romanlık bir İstanbul yolculuğu...

Orhan Pamuk, bütün zamanlarını birbirine geçen odalar gibi bir arada düşündürdüğü şehre dair hafızalarımızın manzarasını değiştirmekle kalmadı; geçmişi ve bugünü ile "şehirler şehri"ni bir roman kahramanı olarak dünya edebiyatına da armağan etti.

Hamburg'ta, tramvayda, karşı koltukta oturan delikanlının elindeki kitabın kapağında Yeni Cami göz kırpıveriyorsa size, bilin ki elindeki turist rehberi değil, *Kara Kitap*'ın Almanca çevirisi. Tel Aviv'de bir kitapçıda İbranice başlığıyla Orhan Pamuk'un İstanbul'u çıkarsa karşınıza, Marsilya'da *Sessiz Ev*'in Fransızcasına rastlarsanız bir sokak kahvesinde, şaşırmayın. Antalya'da güneşlenirken, plaj komşunuz Katalanca'dan okuyorsa bu kez başka bir Yeni Cami portresiyle süslü *Kara Kitap*'ı, New York ya da Amsterdam

metrosunda *Yeni Hayat*'ın Erenköy İstasyonu varsa, İstanbul da Dublin, Paris, Trieste, Venedik ve Petersburg gibi bir roman kahramanı olduğundandır artık; ne güzel!

Orhan Pamuk'un -şimdilik- altı romanlık İstanbul'unu görsel bir tatla ve kendi anıları-imgeleriyle zenginleşmiş biçimiyle resmedecek bir dosya hayali, başlangıçta ütopya idi. Orhan Pamuk ile tartışmalarımızda "estetiksizliğin estetiğini" ve "şehrin koynunda işlenmiş cinayetlerin izini"; hafızalarımızdaki gizli haritanın görselliğini nasıl yansıtabileceğimizi hayli düşündük. Elbette öncelikle Ara Güler geldi aklımıza, ama Ara Güler, insan yüzlerinin birer öykü kahramanı olarak beliriverdiği, şehrin şiirselliğiyle resmedildiği, Sait Faik'in, Orhan Veli'nin İstanbul'unu anlatıyordu. Hem Ara Güler, kendisi de *Eski İstanbul Anıları*'na

Önsöz yerine yazdığı Sonsöz'de bakınız ne diyordu:

"Elbette ki benim kuşağım ve benden önceki kuşaklar bir daha erguvanlarla sarılı bir bahçe kapısının önünden geçemeyecekler, yağmur yağınca kayganlaşan arnavutkaldırım bir Boğaziçi sokağından inemeyecekler, eski İstanbul sokaklarında sık sık rastlanan bir tekir kedi kuşkulu parlak gözleriyle duvarın üstünden sizi izlemeyecek, "miyav!" diyerek önünüzden kaçıp gitmeyecektir artık. Bu sokaklarda artık renk renk, cins cins park etmiş otomobiller, banka ilanları, park levhaları, trafik işaretleri, duvarlara yapıştırılmış ilanlar... yüzyılımızın sevimsiz boyalarıyla kapatılmış olumsuz bir dünya.

Çağ değişti, yaşam değişti.. Değişecekti, değişmeliydi de ve öyle oldu.

Artık ne zaman İstanbul'da fotoğraf çekmeye çıksam, böyle sokaklardan geçiyorum. Oysa benim için fotoğraf çekmek, içimde hissettiğim dünyayı çekmektir. Belki de yeniden fotoğraf

çekebilmek için estetiksizliğin estetiğini keşfetmem gerekli.”

Estetiksizliğin estetiği... Bu keşfi genç kuşaktan bekleyebilirdik ancak. Derya Özkan'ın önerisiyle Ankara'dan çıkıp gelen, günlerce İstanbul'u, sonunda Orhan Pamuk'u ve onun romancı masasını görüntüleyen Alper Fidaner, estetiksizliğin estetiğini görüntülemekle kalmadı, kimi siyah-beyazların Orhan Pamuk'a not düşme hevesi vermesiyle başlangıçta düşünmediğimiz yeni bir bölüm armağan etmiş oldu dosyamıza.

Her zamankinden farklı bir formatta hazırladığımız bu sayıdaki dosyamız böylece üç bölümden oluştu: Yaptığımız söyleşiden süzölmüş, şehrin imgesine dair bir Orhan Pamuk metni; kimi fotoğraflara yine Orhan Pamuk'un düştüğü notlar ve Orhan Pamuk'un altı romanından seçtiğimiz alıntılara eşlik eden görüntüler.

Dergimizin görsel yönetmeni Cengiz Kahraman, her zamanki “mucizevi arkeolog” tavrıyla arşivinden sürpriz görüntüler bulup getirdi: Independenta'nın yanışı, ışıklı pencereler, Boğaz'ın batık koyunları, Galata Köprüsü'nün gıcırdayan tahtaları, yeni yanmış lam-baları... Cengiz'in, bir yandan *Benim Adım Kırmızı*'nin billboard görüntüsünü, Orhan Pamuk'un çalışma masasını tespit ederken, bir yandan da Derya ve Alper'le onun evini işgal edip yerlere fotoğraflar yaydığımız geceyi görsel tutanağa geçirdiğini ise biz sonradan fark edebildik!

Zorlu ama son derece keyifli geçen bu sürecin görsel perde arkasını bir de Derya Özkan'ın kaleminden okumalısınız.

Feride Çiçekoğlu

ŞEHRİN GİZLİ HARİTASININ fotoğrafı çekilebilir mi?

Başından beri, Orhan Pamuk'un İstanbul'u gibi bir dosya görsel hafızalara yönelik olmalı gibi geliyordu. Şehrin hafızalarda gizli haritasının izini iki boyutlu bir ortam olan fotoğrafla nasıl aktaracaktık? Orhan Pamuk'un İstanbul'u görsel olarak nasıl ifade edilebilirdi? Kitapları ilüstre eden fotoğraflar olmamalıydı, bir fotoroman yapmamalıydık.

İlk akla gelen Ara Güler'in İstanbul'uydu. Fakat zihnimizde canlandırmaya çalıştığımız, Orhan Pamuk'un romanlarını okurken hafızalarımızda yer eden görüntü, Ara Güler'in fotoğraflarındaki İstanbul değildi. Peki Orhan Pamuk'un İstanbul'unu karşılayan neydi?

Ankaralı, Orhan Pamuk'u okumuş ve sevmiş arkadaşımız Alper Fidaner'in bir süreden beri yaptığı çalışma ve oluşturduğu tarz, bu görüntüyü karşılıyordu. Alper Fidaner, 1980'lerden bu yana fotoğrafla uğraşüyor ve fotoğrafın farklı birçok alanında emek veriyor. Fotoğrafın bir ortam olarak sınırlarında gezinmiş, teknikleriyle oynamış, çok ürün vermiş. Fakat öyle bir noktaya gelmiş ki, artık fotoğrafla yapabileceklerini, ortamın sınırları dahilinde, belirli teknik oyunlarla yapamaz olmuş. Sonunda kendine küçük bir Minox edinmiş; öğretilmiş ve kalıplaşmış çerçeveleme kurallarına direnen kadrajsız fotoğraflar çekmeye başlamış. Fotoğraf makinesiyle, çoğu zaman kadrajı vizörden bakarak oluşturup kontrol etmeden, sadece objektifi konuya kabaca yönlendirerek bugüne ait görüntüleri yakalamaya başlamış.

Bunlar, belirsiz, karanlık, titreşim, çoğu zaman flu, sokağın çamurunun görüntüye karıştığı, çarpık, yarı karanlık, belgesel anlamdaki 'an'ı hafızayla harmanlayan görüntüler. Bugünün İstanbul'unu anlatan belgesel bir çalışmanın ancak böyle yapılabileceğini işaret ediyorlar bize. Fotoğraflar kadrajın esiri değil, kimi zaman -hatta çoğunlukla- istenmeyen şeyler de kadraja dahil ediyor kendini. Fotoğrafların adeta öznesi yok; ne görüntünün kendisi, ne de fotoğrafçı iktidarı alamıyor eline. Kimi zaman yerin gökte görüldüğü bu fotoğraflar, Orhan Pamuk'un da sözünü ettiği sırtı dökülmüş trafik aynalarından yansıyan İstanbul görüntüsünü andırıyor. Bu anlamda fotoğrafların atmosferi, Orhan Pamuk'un kitaplarındaki İstanbul atmosferi ile örtüşüyor. Bu, bugünkü İstanbul'un kendisine de denk düşüyor. İstanbul bugün ancak böyle anlatılabiliyor: Flu, titreşim, kadrajsız...

Böylece, *Yeni Hayat*'taki otobüs yolculuklarını, otobüs mola yerlerini ve o bunaltıyı, *Kara Kitap*'taki sokak aralarını, yüzleri, yeraltı manken atölyelerinin ruhunu, dükkân içlerini, köprüyü, Tünel'i, Beyoğlu'nu ve o karanlığı oldukça iyi ifade ettiğini düşündüğümüz bu görüntüler ortaya çıktı. Belki de bütün bunların arasında değişmeye direnen tek şey İstanbul'un silüetinin nasıl görselleştirileceği oldu. Orhan Pamuk'un yatay İstanbul silüeti, kendini bir kez daha yere paralel, doğru ve düzgün olarak ifade etti. Çarpıklığa, fluluğa tahammülü yoktu. Bunun sebebi üzerine düşünmeyi okurlarımıza bırakıyor, aradan çekiliyor, zihinsel haritamızda yer etmesini umduğumuz görüntülerle sizleri baş başa bırakıyoruz.

Derya Özkan

“Bir İstanbul romancısıyım”

Orhan Pamuk

Büyük şehirlerde uzun yıllar yaşamış insanların kafalarında bir harita vardır; o şehrin merkezinde ya da kenarında bir yerde kendilerinin yer aldığı ve bu yüzden kendilerinin de içinde konumlandıkları bir harita. Özellikle o şehirde doğmuş, büyümüş, uzun yıllar yaşamış insanlarda belirgindir bu harita. Kafamızın içindeki bu harita, bize şehrin içinde güven duyduğumuz, kendimizi en yakın hissettiğimiz, en tanıdığımız yeri merkez alır bazen. Bazen de ulaşmayı hedeflediğimiz bir yer olabilir burası... Hayata ezik ve yenik başlamışsak, kafamızdaki şehir haritasının merkezi biz kendimiz değil, başkaları olur. Başkalarının evlerini, mahallelerini arzular, oralara, o merkezlere ulaşmayı dileriz. Merkez büyük ihtimalle bizim çocukluğumuzun geçtiği yerler, öyle olmasa da bizim için önemli olan, değerli olan, bizi yapan malzemenin durduğu bir yerdir. Ama oradan kaçmak da isteriz. Hatta unutmak da. Şehrin diğer yerlerine bu noktadan başlayarak sokuluruz. Şehrin diğer köşelerini bu noktayla ilişkilendirerek anlarız, tanırız. Uzaklık olarak, farklılık olarak, renk olarak, koku, doku, kültür olarak. Benim merkezim bu bağlamda Nişantaş'tır. Şehre oradan yaklaştım. Yalnız Nişantaş değil, Nişantaş, Beyoğlu, Pera... Şehre, İstanbul'a bakışım da bu taraftandır. Hayatımın bazı dönemlerinde Nişantaş'ı,

Beyoğlu'nu unutmak isteyişim de bundandır.

Kafamın içinde yalnızca kartezyen bir düzlem değil, bu yörelerin birer tuhaf resmi de vardır; bir şehrin hayaletimsi bir cadı-anne gibi akıldan hiç çıkmayan imgesi. Sanki sokaklarda yürürken bu harita beni takip eder. Yalnız şehirdeki yerimi değil, hayattaki yerimi de bu harita-cadı resimle tarif ederim. Bu haritada kendimi gördüğüm kadar, bir hayale yaklaşır gibi kendimi kurgularım ve konumlarım. Şehirlerin ilk basmaka-lıp hayali bir siluete, bir şehir hakkındaki ilk resim de bir siluete benzer.

SİLÜET

Benim için ideal İstanbul silueti kuzeyden güneye gözüktür. Yani Pera

sırtlarından Sarayburnu, Topkapı, Ayasofya ve eski İstanbul'a bakınca gözüken resim. Benim doğduğum yıllarda Harbiye, Nişantaş, hatta Şişli'den annemim evinden ya da Taksim'in yüksek apartmanlarından ve o zamanlar teyzemin oturduğu Cihangir'den hep bu siluet gözüktü yaklaşıyor ya da uzaklaşıyor. Benim çocuk hayal gücüm için bu resim eski İstanbul'un yoksul, uzak ve esrarla karışmış bir hayaliydi. Kadıköy'e ya da yazın adalara giderken bu resmin kenarından geçilir, ama ta içine sanki girilmezdi hiç. Orası ders kitaplarının satıldığı, jimnastik dersinde giyilmesi gereken özel Cıslavat marka lastik ayakkabının, hiçbir yerde bulamadığın bir kapı kulpu, bir düğme ya da bir boru dirseğinin saklandığı yerdin. Polis, üniversite, öğrenci, devlet, vali gibi gazete manşetlerine geçen ve aslında bütün ülkenin ve şehrin yükünü taşıyıp eziyetini çeken insanların da bulunduğu, hayat uğraşısının verildiği, kirli işlere girilen, ekmeğin kazanıldığı, esrarlı, uzak ve bu bağlamda ilginç bir yerdin -camiler, minareler, kulelerle çizilmiş bu dumanlı güzel biçim... Oraya gitmek tehlike çağırırdı. Belli ki oradaki evlerin pek azında kalorifer vardı. Oradaki sinemalarda Türk filmleri oynar, yabancı film oynarsa Türkçe dublajla oynardı. Yani benim kafamdaki İstanbul siluetinin içinde ben yoktum. >

Alper Fidaner

PERA'DAN BAKIŞ

Bütün bu bağlamda ben Peraliyimdir. Batı etkisiyle Tanzimat ve Meşrutiyet sonrası İstanbul'un gelişen mahallerindenim. Nişantaş, Şişli ve Beyoğlu'nun yetiştirdiği birinin İstanbul'a bakışıdır benim ilk bakışım. Eğer şehirlerin vazgeçilmez ilk imgesi silüetse ve kafalarımızda da bir harita varsa, bu ikisinin karışımı, şehrin bir yokuştan, bir sokak aralığından, bir apartmanın penceresinden, çeşitli apartman aralarından zaman zaman, kesik kesik görünen bir hayaletiydi. Bu hâlâ böyle görünür bana... Ancak çok özel yerlerde, mesela şimdi oturduğum yazıhanemde olduğu gibi, bu panoramayı tam olarak kart-

postallarda görülebileceği gibi gördüm. Bu da şehrin esrarını bir büyük anlama çevirir. Hikâyecisi değil romancıyım ve bu genel manzarayı seviyorum. Şehirdeki gezintilerim, yürüyüşlerim sırasında karşıda Üsküdar'ın mı, Topkapı Sarayı'nın mı, Eminönü-Karaköy Köprüsü'nün mü olduğuna bakıp nerede olduğumu hatırlamak da bütün İstanbullular gibi sık yaptığım bir iş. Burada harita hayalleri de hemen işe girer. Pera'dan bakış, yani kuzeyden güneye bakış aynı zamanda kafamdaki kişlik İstanbul hayalidir. Bana bir Akdeniz şehrinde çok, kuzeyli bir şehri çağırıştır. Belki de kuzeye baktığı için olacak, şehrin kuzeyden biz bakarken gördüğümüz

bu cephesi karanlıktır. Benim İstanbul silüetim, bir Akdeniz şehrinde çok, soğuk bir kış havasının sürdüğü, hareketsiz bir kış gününde gri martuların dolaştığı bir şehrin izlenimini verir.

GÜNEYDEN BAKIŞ

Bir tatil havasıyla ya da bir çeşit gezi havasıyla şehrin dışına çıktığım vakit gördüğüm, hayattan değil, daha çok kitaplardan tanıdığım İstanbul'un bir de güneyden kuzeye bakarkenki görünümü var; Le Corbusier'nin çizdiği görüntü... Pek çok seyahat kitabında şehre Marmara'dan yaklaşırken ilk görünüm olarak anlatılan ve Ayasofya ile Sultanahmet'in ağırlığını taşıyan İstanbul silüeti. Benim kafamdaki asıl İstanbul silüeti bu değildir. O, yazlık, turistik ve bir türlü alışmadığım İstanbul silüetidir. Kuzeyden bakan, Cihangir, Taksim, Beyoğlu sınırlarından görünen İstanbul silüeti, Haliç'in içi gözüktüğü için, şehrin kendi içine döndüğü, şehrin kendi iç hayatını yansıtan bir silüettir. Bir içerden bakış, ama şehrin hayatının içinden değil. Onu severim. O zaman şehir bir duvar değil, sanki karnını bize sunan, bizi içine alan bir yerdir. Bir duvarla Marmara'ya ve denizlere kapanmış bir şehirdir ve o hali bana yakındır. Bu daha çok bir iç liman gibidir, bir körfez gibidir. Cihangir'den bakınca Haliç'in girişi, Karaköy Köprüsü İstanbul'un kendi içine dönük olduğunu hatırlatır ve bunu severim. Ben oralıyım. Köprüleri, Haliç'e inen sokakları, bu görüntüyü kendi içimden tanırım. Şehirde yürürken, hareket ederken, sözünü ettiğim yatay harita hayalinin hep bir yerinde olduğumu sezerim.

İstanbul'un benim için çok kıymetli yerlerinden biri, ara ara bu resmin gözükmemesi ve denizin ara ara karşımıza çıkmasıdır. Bir yerden çıktığı sürekli görmüyorsam bile, sanki kafamın içerisinde bir merkezden şehrin içindeki bu yeri hayali olarak düşünürüm. Bu bağlamda -bunu o kadar çok yapmışım ki- vapurla şehrin Pera yakasından, mesela Beşiktaş'tan Eminönü'ne kıyı kıyı gidiyorsam, hep o yürüttüğüm yerlere denizden bakar ve çok yabancılaşırım; iyi tanıdığım halde o binaları, bildiğim o yerleri gözüm' teşhis etmemekte direnir. Çünkü hep bu taraftan denize bakmaya alışmışım; bu taraftan, yani Pera'dan Haliç'in girişine bakmaya alışmışım. İnsanın sanki nadiren kendini aynada gördüğü zaman çok yadırgaması ve sevmemesi gibi şehrimi de dışarıdan görmekten hoşlanmam.

Paris ve Eyfel Kulesi hakkında galiba Maupassant'ın söylediği rivayet edilen bir hikâyeye vardır. Paris'in en güzel manzarası Eyfel Kulesi'nin tepesindedir, çünkü oradan Eyfel Kulesi gözükmüyor, der. Bense tam tersi, aslında İs-

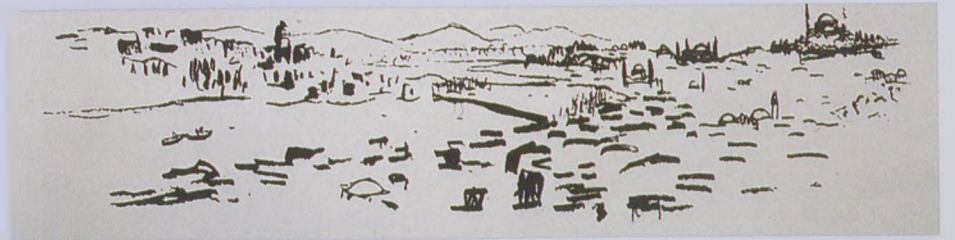
İstanbul'un dış silüetini görmekten memnunumdur. O bana bir evde olduğum, tanıdık bir yerde olduğum duygusunu verir. Ama öte taraftan Maupassant'inkine benzeyen bir ironi de var bunda. Aslında ben ancak Pera'dayken, yani tam İstanbul olmayan "karşı"dayken İstanbul'da olduğum duygusunu edinmişimdir. Başkalarının, turistlerin, bütün hatıra kitaplarını yazanların, asıl İstanbul'a yönelen bütün o edebiyatın yöneldiği yer benim içinde yaşadığım yer değil, benim baktığım yerdir. Ben hayatım boyunca, bir Peralı olarak biraz dışarıda yaşamışım, ama dışarıda yaşadığım için, İstanbul'u bütünüyle en iyi gördüğümü hissetmişimdir. Romanlarımda, *Kara Kitap'ta*, *Cevdet Bey ve Oğulları*'nda kahramanlarım, anlatıcılar İstanbul'a hep dışardan başlayarak yaklaştılar. Şehrin tarihinde de en sonunda Pera'yı ve Pera'dan sonrasını önce şehir dışı, sonra şehre bakış noktası, sonra geri dönüp şehri teslim alan yer olarak görüp düşünüyorum. Modernleşmeci hareket kendini gerçekleştirmek için eski İstanbul'dan, Topkapı'dan, tarihi şehirden kaçtı. Pera'nın arkalarında kendi medeniyetini kurdu. Ben de o medeniyetin çocuğuyum. Şimdi tarihi romanlarıyla, modern tarih merakıyla, pek çok şeyle orayı tekrar geriye alıyor. Ben bu geriye bakışın çocuğuyum. Bu bağlamda konumum da buna uyuyor. Benimle röportaj yapan yabancı gazetecilerle konuşurken bazen alaycı bir şekilde şunu söylüyorum. "Ben dünyada yazdığı konuyu parmağı ile işaret ederek gösterebilen tek tarihi romancıyım". İşte diye, parmağımla Topkapı Sarayı'na ya da Hazine'yi gösterebiliyorum. Bu hem topografik bir kuruluş gösteriyor, hem de aslında Pera'dan eski kente, Osmanlı'ya bakış ya da batılılaşmış Cumhuriyet çocuğunun Osmanlı'ya bakışı... Benim kitaplarımda bu var.

DİKEY İSTANBUL RESMİ

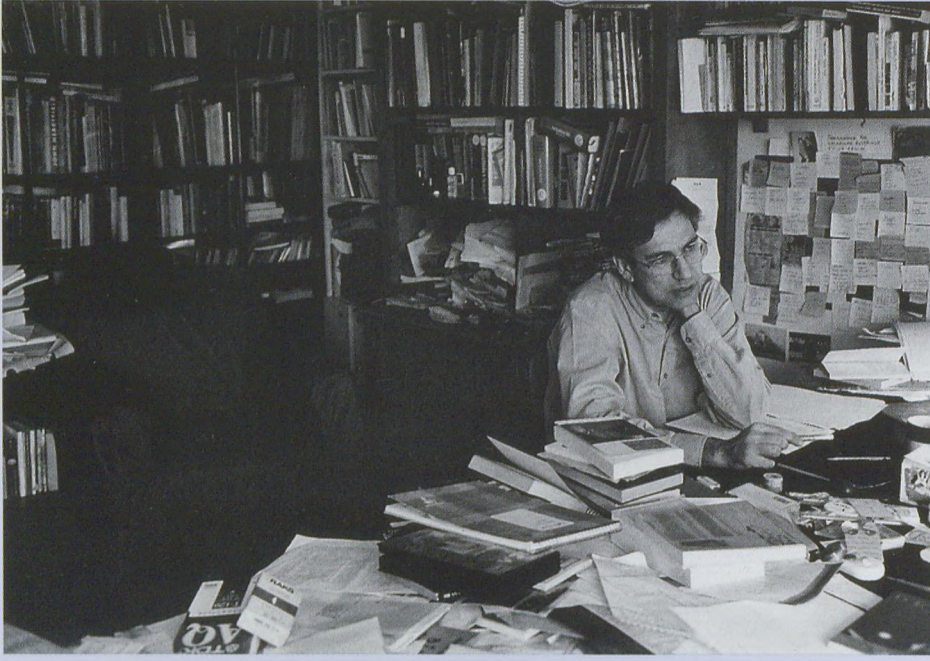
İstanbul silüetinden ya da herkesin içinde, kafasının köşesinde taşıdığı şehrin haritasından bahsederken aklımda yataylamasına bir resim var. Şehrin içinde kendi yerimizi tespit ettiğimiz imge bana kalırsa yatay bir imgedir ve pek çok şehrin silüeti ve imgesi de yataydır. Ama bir de şehrin içinde kendi yaşamıza, şehrin bize sunduğu imkânlarla ve hayattaki başarımızı temsil eden şehrin hiyerarşisine, yalnızlığımıza, başkalarıyla olan ilişkimize dair; şehrin bilinmedik köşelerine, sürprizlerine, yollarının yaptıkları kıvrımlara dair bir imgesi vardır. Ve bana kalırsa bu imge düşeydir. Bunun, okumakla, sır çözmekle, bilinmeyen yerlere gitmekle, korkularımız, anlama içgüdümüz ve yalnız kalma içgüdümüzle ilgili bir imge olduğunu düşün-

Alper Fidaner

Le Corbusier'nin İstanbul silüetleri.

Alper Fidaner

nüyorum. Bunu hayalimde canlandırma-ya çalıştığım ve İstanbul'la ilişkilendirdiğim zaman aklıma ilk gelen şey, İstanbul'da özellikle 1950'lerde ve 1960'larda yaygın olan büyük trafik aynaları.

Hiç görmemiş olanlar için anlatması zor. Bir zamanlar Taksim'den, Ayaspaşa'dan Dolmabahçe'ye inen yolda bir tane vardı; bu yolun tam dirsek kıvrımı yaptığı köşede, Cihangir'de Susam Sokak ile Akarsu Caddesi'nin birleştiği köşede vardı; bir de Aşyan'da mezarlığın olduğu kıyı yolunun kıvrım yaptığı köşede... Kuralsızlık yüzünden, şehrin dar sokaklarının kıvrım yaptığı yerlerde onlardan medet umulurdu. Bu aynaya bakarak sokağın gözükmeyen köşesindeki yaklaşmakta olan bir arabayı, otobüsü, tramvayı, ne geliyorsa onu görmele-ri beklenirdi.

Benim çocukluğumda bu aynaların hepsinin sırtı dökülmüştü. Yolu değil, hepsi ya gökyüzünü, ya karşı apartmanı gösterirdi. Bu aynalar var oluş sebepleri

olan trafiğe hiç hizmet etmezlerdi. Ama ben küçük çocuğa bir türlü korku ve esrar fikri verirlerdi. Ya yeri ya gökyüzünü gösterdikleri için şehrin bir çeşit derinliğini, anlaşılmağını, bilinmeyen köşelerini işaret ederlerdi bana. Aslında onlar hiçbir şeyi göstermeyen halleriyle şehrin esrarlı yanlarına işaret ederlerdi.

Çocukluğumda pek çok kere anlamını bilmeden okuduğum yabancı şirket adları, küllüklerin üzerlerindeki tuhaf şirket isimleri, sorgulamadan benimsediğim, ne olduğunu bilmediğim, ama tekrarladığım, şehirle ilişkilendirdiğim kelimeler, duvarlardaki harfleri düşmüş yazılar, anlayamadığım meslekler, sünnetçi ilanları... Bütün bunlar yine şehir ile ilgili, ancak düşey bir resim ile karşılığını verebileceğim bir im-gerler dizisi oluşturdu benim için. Bunu en iyi, çocukluğumu geçirdiğim babannemin apartmanından pencereden dışarı bakarken gördüklerimle örnekleyebilirim. Pek çok İstanbullu bunu bi-

li: Uzaklarda bacalar, damlar, radyo antenleri, Üsküdar'ın ya da hayal meyal görülebilen Haliç'in öteki yakasının bazı tepeleri... Daha yakında kötü sıvalı, üzerine kimi zaman zift vurulmuş, kimi zaman betobe ile kaplı, kırık dökük, nadiren paralel düzgün çizgiler çizen ve bir yenilik hissinden çok, bir kırık döküklük hissi veren, ama çokluğuyla, doluluğuyla hayret uyandıran bir yüzey vardır. Daha da yakında su olukları ve üzerinde yürüyen güvercinleri, denizliği, penceresinin boyasız doğramaları, tül perdesi, karanlığı, camıyla içerisinin çok küçük bir kısmını görebildiğimiz bir oda vardır. Daha aşağılarda bir dükkân; dükkânın kaldırımından aşağıya yürüyerek inilen merdivenleri, bir kahvehane ya da taxi şoförlerinin çay içerek müşteri beklediği bir şoför kulübesi. Sonra, özellikle çocukluğumda, sürekli yapılan ve herkesin hep bir ağızdan hükümeti eleştirir gibi eleştirdiği bitip tükenmez kazılar... İstanbul denilince, bütün çocukluğum boyunca, bir yerde bir lağım, telefon, havagazi borusu, su borusu yapılması için sokakların sürekli kazılması gelir aklıma. *Akbaba* gibi dergilerde karikatüristlerin sık sık değindikleri gibi, aynı yer iki ay sonra tekrar kazılır ve kapatılır ve tekrar kazılır ve kapatılır. Bütün bunlar, kırık dökük köşeleri, kaldırımından bir aşağı bir yukarı düşen, üç basamak aşağıda, üç basamak yukarıda, ama hiçbir zaman düzgün ve temiz bir paralel çizemeyen dükkânları, bir yükselen bir aşağıya inen kaldırımları, sizi yürürken devamlı yere bakmaya zorlayan düzensiz kaldırım taşlarıyla şehrin dikey dokusunu getiriyor aklıma.

Alışverişe çıkmak da benim gözümde yatay bir işe gitmek değil, dikey bir iş yapmaktır. Belki hep asansörlü binalarda, merdivenli binalarda yaşadığım için... Bir şey almak fikri bende pazara gidip bir haritada bir şeyler toplamak değildir. Ağırlıkları yukarıda bir yerlere çıkarmak işidir. Cihangir'de oturduğumuz yıllarda, Cihangir yoğun bir şekilde bir Rum mahallesiydi, bakkalımızın adı Ligor idi. Herkes ona Ligor diye seslenir ve ipin ucuna bağlı sepeti aşağıya indirirdi. Ve bağıra bağıra söylerdiniz: "Yarım kilo beyaz peynir, 6 tane yumurta, ekme," derdiniz. O, onların hepsini tartar, sizin sepetinize koyar, siz de sepetinizi yukarı çeker, sonra defterinize yazardınız.

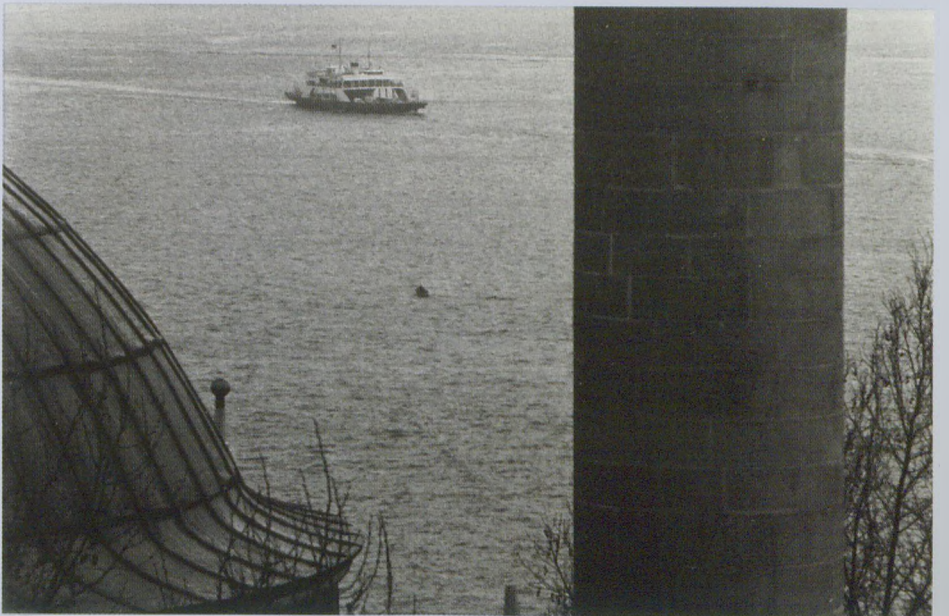
Apartmanların bir yandan yükselirken öte yandan yine de insani boyutlarını koruyabilmesi, yani hâlâ aşağıya bir sepet sarkıtabilme, mahallede itişen çocukların futbol maçını izleyebilme, benim küçükken yaptığım gibi ayna ile geçen şoförlerin gözüne ışık tutabilme... Hâlâ toprak ile ilişkinin kopmamış olması bence ideal apartman yük-

sekligi. Daha sonra bir dönem "İstanbul'un Ankara'sı" diyebileceğim karşı tarafta, Erenköy tren istasyonu civarında yüksek bir apartmanın 17. katında oturdum ve aslında burada kendimi bir helikopterde ya da bir uçakta yaşıyor muş gibi hissettim. Çünkü aşağıda çocuklar futbol maçı yapardı, ama o kadar uzaktaydılar ki, ne onları seyretme zevki vardı, ne bakkala seslenilebilirdi, ne de evden çıkan birisi bir şey unutmuşsa "kardeşim şemsiyem kaldı" diye yukarıya bağırabilirdi.

Nişantaşı'nda yaşadığım yerlerde hiçbir zaman mahalle hayatı olmadı ve bunun sıkıntısını çektim. Bir dönem Cihangir'de yaşadım; belki de şehrin düşey çizgisi ile yatay çizgisinin mahalle hayatında birleştiğini o zaman hissettim. Yani insanların, insani dramların şehrin sokaklarına, apartman aralıklarına, boş arsalarla vuran gölgesini... Çocukluğumda şehir benim kendi gözlerimle gördüğüm, uzaktan sessizce, korkuyla seyrettiğim, ama insani dramlarını ancak amcamın, babaannemin, babamın ya da annemin dillendirdiği, anlattığı kadariyle anlayabildiğim bir yerdi. Kendim insan dramlarını değerlendiremezdim, çünkü onlardan uzaktım ve onlar ancak eşyalarla dolu apartmana ulaşabildikleri kadar vardılar. Ama sonra Cihangir'de yaşarken mahalle hayatını gördüğümde, belki yaşamda ilerlediği için apartman hayatının sokağa vuran boyutunu keşfettim. Yani insanların birbirlerinden ayrı olduklarını, onlarla çatışıp dövüşebileceğimi, sokak aralarında sinemaya bilet almaya giderken dikkatli yürümem gerektiğini, insanların ve şehrin sunduğu şeylerin tehdidi karşısında aslında korumasız ve yalnız olduğumu da Cihangir'de öğrendim. Bu bir anlamda da şehrin uzağında değil içinde olduğumu, şehrin karmaşık ve tehlikeli bir yer olduğunu, ama onun insani dramını ancak içinde yaşayarak görebileceğimi bana öğretiyordu

ROMANCI İSTANBUL'U

Pera'dan bakıldığında Taksim'den başlayarak Tünel'e kadar, Cihangir'den Beyoğlu'nun sırtlarından denize inen sokaklar eski İstanbul'un bütünüdür, diren bize gösterir. Şehrin bütünüdür, yani eski İstanbul, Haliç, Boğaz, Üsküdar'ı, İstanbul'un denizin üzerine yerleşmesini şehirde pek az yer bütünüyle görür. Şimdi yeni yapılan gökdelenler dışında. Bu da bana eskiden İstanbul'u bir bütün olarak görmenin imkânsızlığını hatırlatıyor. Sait Faik'ten ve Ara Güler'in fotoğraflarından hissettiğim şey de budur. Onlar şehrin panoramik bütününe değil, insana yakın ayrıntılarını gösterir bize. İstanbul şimdiye kadar hep hikâyelerde, küçük ayrıntılarla, fotoğraflarda, imgelerde daha iyi dile geldi. Ama büyük panoramik hikâyesi ►

Alper Fidaner

anlatılmadı. Ben romancıyım. Kitaplarımda pek çok lirik an, şiirsel, hissedilmiş, yürekte gelen ya da ilhamla yazılmış sayfalar var. Ama bütün panorama, epik hikâye de benim için eşdeğerde önemlidir. Ben bütünü görmekten hoşlanırım, bir İstanbul romancıyım. Şimdiye kadar, hiç kimse benim kadar, İstanbul'un bütününe yataylamasına ve dikeylemesine, yani derinlemesine, tarihine ve ruhuna işleyen ve konumunu, denizlerin üzerine yerleşimini, uzanışını kapsayıcı bir şekilde görmedi. Benim yazıhanemin gördüğü manzaranın, bir romancıya yakışan böyle bir ayrıcalığı var. Buradan gördüğüm her şeyi hak ettiğimi düşünürüm bazen.

ÇOCUK YORULMASI

Düşey dediğim ve şehrin görüntüsünün gerçek olduğu asıl anlar şehrin

içinde hareket anlarıdır. Şehir içinde hareket ettiğimiz zaman şehir gerçek bir yer, bir mekân, yaşanan bir şey olur. Öbür türlü, çoğu zaman pencereden gözüken bir duvardır, bir görüntüdür, ama şehir olmaktan çok, pencereimizdeki şehir şeklindeki bir duvar kâğıdı gibidir. Pencereden baktığımız zaman yerimiz çok değişmez. Ancak şehrin içersinde hareket ederken onun karmaşasını, onun üzerimize varan şiddetini ve değişen anlarını ve zamanlarını görebiliriz. İstanbul'da yürümekle ilgili aklıma gelen ilk şey çocuklukta çok uzun zaman yürüdüğümde bacaklarımda çektiğim ağrılar. Şimdi aynısını kızım da çekiyor. Yani çocuk yorulması. Uzun yürüyüşler, uzak mesafeler, uzak yerler kafamda nedense bununla birleşmiş. Tünel ya da Maçka kafamda bacak ağrısı ile birleşmiş; Beşiktaş da öyle.

Çünkü eğer Taksim'e kadar tramvayla gidip sonra Tünel'e yürümüşsek ya da evden ta Maçka durağına, Dolmabahçe'ye kadar yürümüşsek bacaklarımız ağrırdı. Bizlerin, hepimizin, büyük şehirde yaşayan insanların, tıpkı taşlara, köşelere, kendi fethettiği yerlere işyarak işaret koyan hayvanlar gibi kendi duyularımızla ilgili anılarımız var. Nasıl bazı yemekleri sırf o yemeği ilk yediğimiz zamanki hatıralarımız yüzünden sevmiyorsak bazı köşeler de sırf o köşelerdeki (Maçka olabilir, Taksim olabilir, Be-yoğlu olabilir, Şişli Camii'nin civarı olabilir) hatıralarımızın kötü olması yüzünden kafamızda olumsuz nitelikler kazanır. Taksim, Maçka, Dolmabahçe ve Tünel gibi yerleri uzun yürüyüşlerden sonra ulaşılan ve böylelikle bacaklarda ağrı oluşturan ve artık yorgunluk verdiği için uzaklaşılması gereken yerler olarak anımsıyorum.

ŞEHİRİN İMGESİ

Bütün şehirleri birleştiren imgeler vardır; siluet hunun gibi bir şeydir. Bir de şehri birleştiren, herkesin gördüğü ve herkesin o şehirde yaşadığını hissettiği yukarılarda bir noktası vardır. İstanbul'un böyle bir yeri yok. Aşağılarda ve ara ara gözüken bir yeri var; apartmanlar arasından gözüken deniz ya da Sarayburnu ya da Kız Kulesi, Üsküdar... Bir büyük şehirde yaşayan insanlar o şehri paylaştıklarını bir imge ile kafalarına kazırlar. Yüksek bir yerde yapılmış bir saat kulesi. Bir tepedeki saray veya gökdelen. Yüksek bir anıt, bir kule. Batı şehirlerinde sık sık gördüğümüz ve herkesin biraz belki gururlandığı televizyon kulesi. Belki Ankara'da gördüğümüz Ankara Kalesi gibi yerler: Otorite ve tarih ima eden yükseklik. İstanbul'da bu yok; İstanbul'un ortak bir semsiyesi, gökyüzünde herkesin bakarak "ben de buralıyım" diyebileceği, İstanbul milliyetçiliği yapan bir tepesi, bir burcu yok. Bu da şehrin bölük pörçük, dağınık, kendini ele vermez ve ara ara bazı noktalardan gözüken, ama bir büyük simge ile birleştirilemeyen yanını gösteriyor. Bütün İstanbulluların birleştiği, mesela Londra'nın Big Ben'i gibi bir nokta olmamasını gösteren hence en bariz örnek şudur: İstanbul Belediyesi bundan iki belediye evvel İstanbul simgesi yarışması açtı ve her şeyi, pek çok simgeyi birleştirerek bir simge yapmaya çalıştılar ve bana kalırsa çok başarısız oldu. Çünkü bana kalırsa İstanbul'un bu çeşit öne çıkan belirgin bir merkezi de yoktur. İstanbul dağılmıştır. Çok dolu, çok çekim merkezi var, çok ve çeşit çeşit görüntüsü var; ama bütün bunların üstüne çıkan, basit ve herkesin kabul edebileceği bir ortak imgesi, herkesin şehri temsil edeceğine kendiliğinden inanacağı bir simgesi yok.

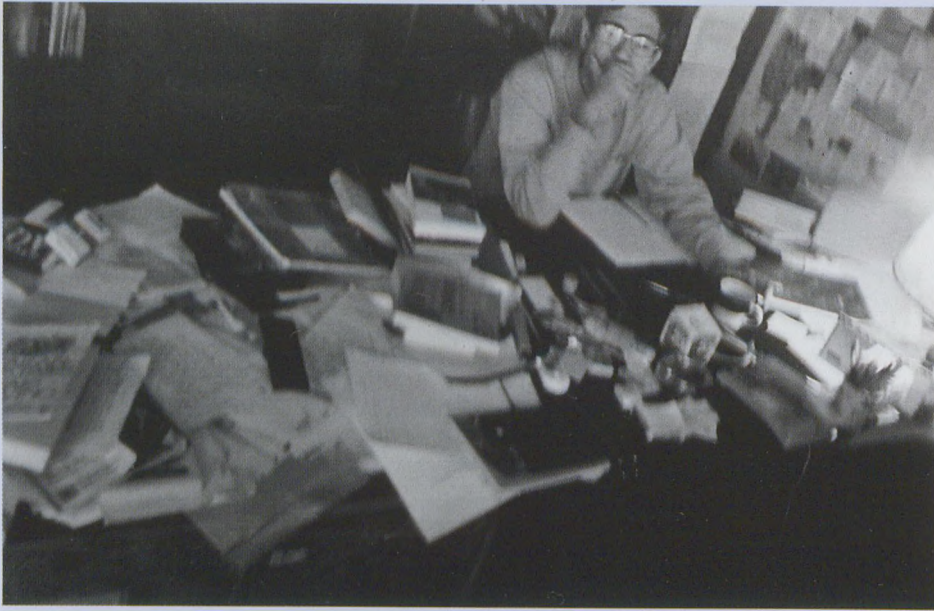

VEHBI KOÇ'UN BALONU

Ortak bir simge olmaması, şehrin her yerinden görülen bir simgenin eksikliği hence bazı zamanlarda çok belirgin bir şekilde ortaya çıkıyor ve o zaman sanki yüzyıllardır şehir böyle bir simge ya da cemaat ruhunu tatmin eden görüntü eksikliğinin acısını çekmiş gibi o simgeye doğru koşuyor. Büyük yangınlardan, büyük felaketlerden, fişek gösterilerinden ya da şimdi şu ara herkesin konuştuğu tepemizde uçan Vehbi Koç'un zeplininden bahsediyorum. O büyük yangınlar, alevlerinin kızıl ışığı bütün şehirden gözükebilen büyük yangınlar nasıl bütün İstanbullulara hep birlikte aynı şehirde yaşadıklarını duyurmuşsa, 1980'den önce patladığı vakit bütün şehirde duyulan siyasi bombalar ya da Boğaz'da yanan Independenta adlı tanker bütün şehri nasıl birleştirmişse, gazetelerde okuduğumuz büyük felaket ya da banka soygunu ya da cinayet ve tuhaf, grotesk, acımasız gaddarlıklar aynı şekilde, aynı şehirde yaşadığımızı hissettirir. Aslında nasıl milletleri ortak tarihler yaratırsa, şehirleri de bazen ortak felaketlerin yarattığını gösterir bu tür imgeler, olaylar, gö-

Cengiz Kahraman arşivi

Alper Fidaner

rüntüler. 16. yy'da bütün İstanbul'un seyrettiği fişek gösterilerinin de böyle bir işlevi olduğunu düşünüyorum. İstanbul'da eksik olan ortak simge şemsiyenin geçici olarak yaratılması, böyle bir simge şemsiye bir eğlence ya da bir felaket anında yaratıldığı için İstanbulluların ona doğru analarına koşar gibi koşmaları... Son üç dört aydır şehrin üzerinde gezen Koç balonunun da böyle bir işlev gördüğünü düşünüyorum. Herkes onu görüyor, o da denizde gezen bir balık gibi şehrin içinde geziyor. Onu görmekten memnun oluyorum ve onu gördüğüm zaman Koç şirketinden çok, İstanbul'u ve o balonun İstanbullu olduğunu düşünüyorum. Herkesin onu sevdiğini, insanlarla onun hakkında konuştuğum için biliyorum. Bu açıdan balon İstanbul'a dışarıdan yakıştırılan bir simge değil, İstanbullulara ait.

Örneğin Boğaz Köprüsü İstanbulluların değil, İstanbul'da yaşayamayanların Türkiye simgesine dönüştü. İstanbulluların bu bakımdan çok benimseyip önünde poz verdikleri bir yer değil. Köprüyü teröre karşı korumak için İstanbulluların ayağını köprüden kestiler, köprü hiçbir zaman düz ayak ulaşılabilen bir yer olmadı. Polislerle korunan bir yer; Anıtkabir gibi, ceketimizin düğmelerini ilikleyip yaklaştığımız, ama günlük hayatımıza neşe ile sokulan bir yer değil. Onun için köprü, Eyfel Kulesi ya da Big Ben gibi bir simge olamadı. Zaten teknoloji olarak da uzak ve soğuk bir yerdi.

IŞIKLI PENCERELER

İstanbul'da yaşayanların ortak bir ruhu paylaştıkları, şehre ilişkin ortak bir yanları olduğu, hiçbir şeyi paylaşmıyorlarsa gene de şehrin kokusundan, havasından öte bir şeyi paylaştıkları hence en çok akşamları belli olur.

Bunu herkes televizyonda aynı haberleri izlerken perdeleri açık pencerelerden gözükken yemek masalarından anlıyorum. İki yanında iki üç katlı evlerin sıralandığı arka mahallelerde, şehrin varoşlarında ya da Cihangir'in, Nişantaş'ın, Beyoğlu'nun arka sokaklarında, Kurtuluş'ta, Fatih'te... Hafif turuncumsu bir ışığın içersinde televizyona göre konumlanmış bir akşam sofrası etrafında toplanmış insanları gördüğümde bir ortak ruh hissediyorum. Cemaat hissi artık ezanlarla yaratılmıyor. Şehir bir kardeşler topluluğu olduğunu, bir büyük topografyayı, sorunları, tarihi ve kirlenmeyi paylaşan insanlar topluluğu olduğunu artık ezanlarından değil, televizyonundan anlıyorum. Ortaklaşa hep birlikte aynı işi yapıyorsak, aynı zamanı paylaştığımızı akşam televizyon seyredip yemek yerken daha çok hissediyoruz. Bütün şehirde kimi zaman hem gerçek olarak stadyumdan, hem de televizyondan yankılanan "Gooool!" sesleriyle ortak bir yerde olduğumuzu anlıyoruz. Ama benim en çok hoşuma gideni, bir kış akşamında ya da geç bir mart akşamında, artık karanlığın çökmesine az kala sofralar kurulduğunda, şehir hafif hafif kendini bahara hazırlarken yarı açık pencerelerden bu akşam yemeği sahnelerinin gözükmesidir kaldırımlarda yürürken.

Hep birlikte bir şehri paylaşan kullar ya da vatandaşlar olduğumuzu, yani hemşehriler olduğumuzu, bir zamanlar oturduğum Erenköy'ün arkalarında bir büyük apartmanın 17. katında hissedim. O zaman, bütün evlerde salon pencereleri aydınlanır, şehir bir anda nokta nokta dağılmış, gittikçe yaklaşarak ayrıntılarla büyüyen turuncu ışıklar ve onların ortasında kuvvet ve renk değiştiren mavi bir televizyon ışığı yığını şeklini alır ve ayrıntıları, şahsiyetleri gö-

rünmeyen kişilerin bazı masalar etrafında bir televizyona dönük olarak kendilerini doyurduklarını hissedirdim.

İstanbullular hep birlikte bir şey paylaştıklarını, şehrin ortak bir yer, ortak bir şeyler paylaşılan bir yer olduğunu, bir de, lodos çıktığı, trafik tıkağında ve herkes köprüden bahsettiği o anlarda hissediler; ama şehirde çok özel bir şey olmuyorsa, eğer İstanbul'da çok özel bir fırtına, deprem, gol, yangın gibi özel bir durum yoksa İstanbullular aslında hep birlikte bir şehri paylaştıklarını hissetmezler ve bölünürler. Bir şehrin birliği hissi bence İstanbul'da o bakımdan çok fazla ortaya çıkmaz. Şehrin var olduğu duygusu, aralardan manzara gözüktüğü zaman, bizim onun içinde bir yerlerde olduğumuz hissiyle anlaşılır. Ama onun bütünlüğü, benim şu pencereden, romancı masamdan ve güzel manzaramdan gördüğüm şey, pek az insan tarafından görülür. İstanbul'un tepeleri vardır, ama o tepelere hâkim olup İstanbul'a kudretle hükmeden görüntü noktaları yok gibidir. Galata Kulesi'ne kimse çıkmaz, kimse minarelere çıkıp şehre bakmaz. Şehre hâkim olanlar da bütün şehirden görülecek saraylar, bütün şehri dikizleyebilecekleri ve bütün şehre hâkim anıtsal yapılar yapmamışlardır. Böylelikle şehrin daha modern ve merkezi bir gözü yoktur. Osmanlı devleti çok merkezi bir devlettir, bunu kitaplardan öğreniriz; ama Topkapı Sarayı, merkezi bir devletin anıtsal, her yere hükmeden gözü değildir. Kendi içine dönmüş bir cennettir ve görüntüsüyle şehre hükmetmez. Bugün benim masamdan bakıldığında neredeyse ağaçlar altında kaybolmuştur. Şehre Ayasofya'nın yaptığı gibi damgasını vuramaz Topkapı...

ESTETİK TİKSİNTİ

Camilerden, anıtsal mimariden, İstanbul'un bütününden, silüetinden söz ettik. Bizde soru işaretleri ve kuşkular uyandırsa da şehrin estetik hazları ve cemaat ruhuyla birleştirdiğimiz yanlarından bahsettik. Ama şehirde, İstanbul'da bir de hiç bahsetmek istemediğimiz, oradan geçtiğimizi hatırlamak istemediğimiz, zamanımızın bir kısmını aldığımızı bile teslim etmek istemediğimiz yerler vardır ve çok önemli ve süreklidir bu yerler. Büyük reklam panoları, kırık dökük beton duvarlar, hiçbir geçmişi olmayan, olsa bile bizde hiç ilgi uyandırmayan geniş mekânlar. Şehrin içerisinde kızıyla birlikte gezinti yaparken böyle yerlere geldiğimizde, tıpkı benim çocukluğumda yaptığım gibi, o da, buralara bakmak istemiyorum deyip elleriyle gözünü kapayarak arabanın dışına bakmıyor. Çocukluğumuzda bana kalırsa hepimiz bu çeşit bir "estetik tiksinti" duyuyoruz. Ama bir çeşit bezgin-

likle sonra teslim oluyoruz. Şehrin bizde bir isyan duygusu uyandıran sıradanlığını, yıpranma duygusunu, hiçbir yenilik ve yaşama hissi vermeyen mekânlarını, bir noktadan sonra tıpkı hayatın kötülüklerine alıştığı için artık her şeye gözlerini açıp bakabilen biri gibi benimsiyor ve kabul ediyoruz.

Böyle yerler İstanbul'da gittikçe artıyor. Özellikle şehrin yeşilinin az olması yüzünden, günlük hayatım içerisinde gitmem gereken güzergâhı böyle yerlerden mümkün olduğunca az geçirmeye çalışıyorum. Belki bir gün yazmam gereken bir konu da, "Şehrin çok yakınında olan ve nefret ettiğim köşeleri". O kadar çok ki onlar! Yüzlerce. Hangisinden başlayayım... Mesela Tarlabası gibi. Talimhane'yi sevmem, Şişli Camii'nin arkalarını sevmem, Şişli Camii'nin her iki yanını sevmem. Şişli'den Mecidiyeköy'ün girişini, Şişli ile Zincirlikuyu arasını hiç sevmem. Zincirlikuyu bence felaket bir yerdir. Tophane'nin kendisini severim, ama Fındıklı'dan Karaköy'e gidişin her iki yanını sevmem. Eskiden beğendiğim, şimdi bana çökmüş görünen Osmanbey ile Şişli arasındaki apartmanlarla çevrili caddeye bakamam, bana fenalıklar gelir. Buralar benim yakınımda olan ve şehrin en berbat yerleriymiş, kaçan fırsatlarmış gibi gelir ve buralarda içim kapanır. Bunun gibi daha pek çok yeri var İstanbul'un, ama Beyoğlu, Cihangir ve Nişantaşı'nın be-

Cengiz Kahraman

nim yaşadığım Maçka'ya yakın Teşvikiye kısmını genellikle sorgulamadan kabul etmişimdir. Buralarda pek çok berbat şey yapılarak buralar da mahvediliyor. Şehir ile ilişkimde şunun altını çizmek istemem: "Hey gidi günler hey, ne güzeldi, şimdi berbat ettiler". Belki böyledir, ama bu bana çok basmakalıp bir hikâye gibi geliyor. Şehir her sabah kalktığımızda oradadır, ondan saatler-

ce bahsedilebilir, şu anda yaşayan anlarını hissederiz... Onu göstermek isterim. İstanbul'da sevdiğim, mutlu olduğum ya da nefret ettiğim yerlerin altını çizmek isterim.

Şehrin hikâyesini bir bozulma hikâyesinden çok, bir zenginleşme, güçlenme, darmadağın olma ve şaşırtıcı bir şeye dönüşme hikâyesi olarak anlatabilmek isterdim. ■

Cengiz Kahraman

Yazarıyla Buluşan Fotoğraflar

Orhan Pamuk'un romanlarındaki görsel dil, mimarlık eğitimi almış olmasından da kaynaklanıyor kuşkusuz. Görsel anlatıma yakınlığı, söz ve görüntü arasındaki imgesel bağı sezmesi, kitaplarından seçtiğimiz alıntılara eşlik etmesi için çekilen fotoğraflara notlar düşme hevesinden belli. Sözden görüntüye varmak için çıktığımız yolculuk, görüntüden söze sıçramalarla sürdü. Kimi fotoğraflar yazarını çağırdı; yazarıyla buluşan fotoğraflar tam sayfa hakkını kazandı.

Alper Fidaner

Erenköy tren istasyonu. Ben Erenköy'de oturmaya başladığımda orası artık eski konakların, bahçelerin Erenköy'  değildi. Eski halini içerden yaşamadığım için de bu yeni apartmanlar bana bir acıma duygusu vermez, hatta aralarındaki bahçeler yüzünden bir ferahlık ve genişlik duygusu verirdi. Bir yaz boyunca sabahları simit yiyip, çay içip, gazete okumaya istasyona indim. *Yeni Hayat*'ta da buraları anlattım. Sonra buradan sıklıp asıl İstanbul'un gürültüsü, pisliği ve karanlığına döndüm.

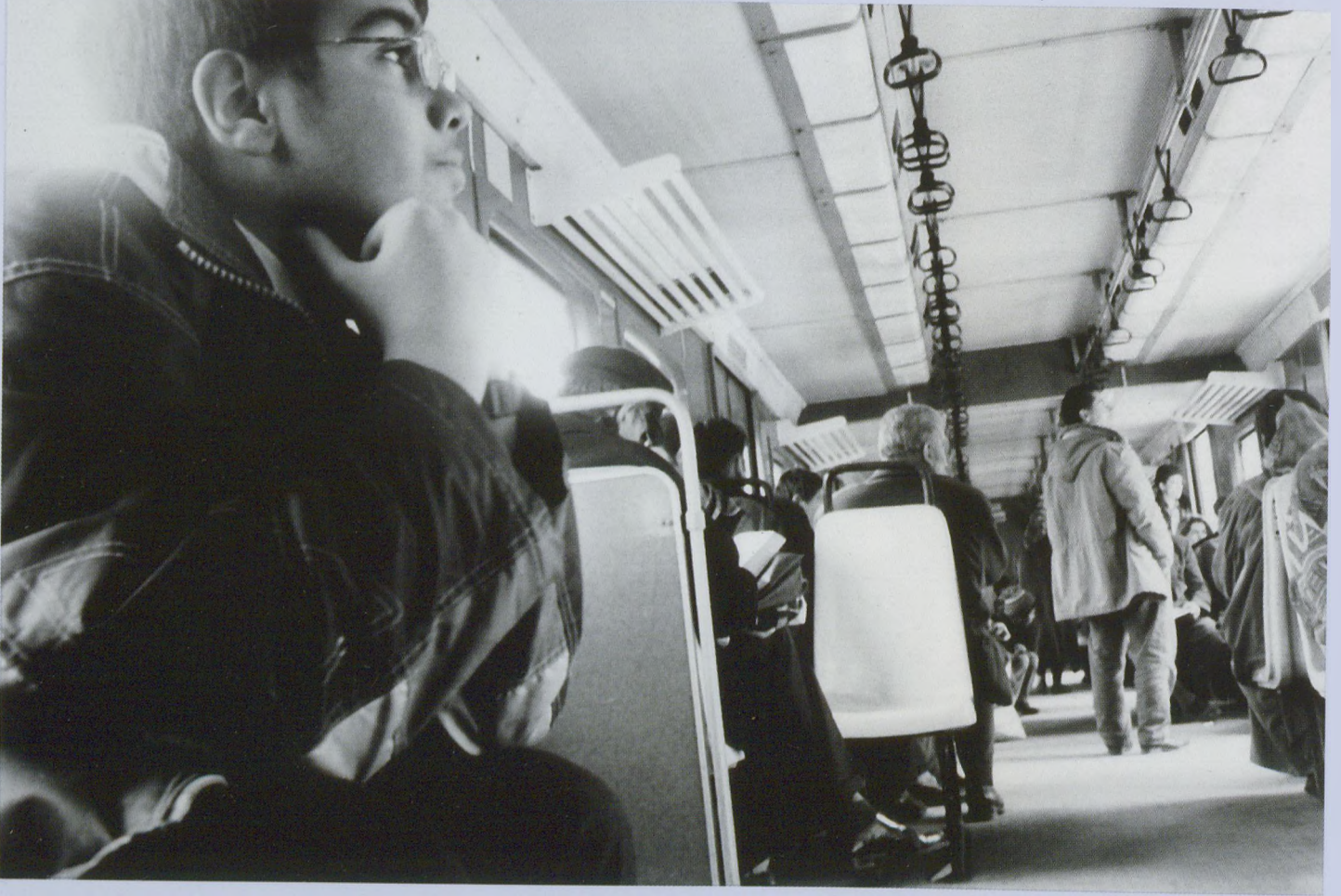
Alper Fidaner

Ara sokaklar'm, birbirlerine bu kadar yaklaşan beton cumbalı karanlık apartmanların, dar kaldırımların, kuytuların suçlu ve nemli karanlığını ve serinliğini severim. Çamaşırları asılan bu aileler kimdir, bu boş ve kimsesiz görünen katlarda oturanlar kim? Sanki bu arabalar bırakıldıkları yerlerde yıllarca hiç kıpırdamadan duracaklar.

Alper Fidaner

Şehir geceleri, lambaları yanan ve içerisi gözüken sıcak bir dükkândır. Hep kapısı açılıp girilecek aydınlık bir odaları vardır; o odalarda içinde bir şeyler saklanan kutuları, parayla satın almak isteyeceğimiz bir şeyleri. Akşam vakti böyle bir dükkân bende bir merak ve iyimserlik uyandırır. Şehirde, çamurlu ve kalabalık sokaklarda doğayı özlememe rağmen, bende daha derin ve kuvvetli duygu hep "merak"tır ve gözlerim hep merakla aydınlık odalara bakar.

Alper Fidaner

Cumartesi öğleden sonra, hava yağmurlu değilse ve gidilecek bir yer varsa ve otobüsler, tramvaylar da boşsa şehir bize huzur verir. Cumartesi öğleden sonra her zaman olduğu gibidir; bizi şaşırtmaz, iyimserliğe çağırır.

Alper Fidaner

Öncüler'e, Ulubathı Hasan'lara, tehlikeyi göze alıp vapurdan ilk atlayan bu aslanlara küçükken hayrandım, hâlâ hayramm. Kendi özgürlüğümü kazandıktan sonra, ben de ilk fırsatta bu kahramanlar gibi atlamaya başladım. Okulda sizinle dalga geçiliyor, işyerinde küçümseniyor, hak ettiğiniz kadar önemsenmiyor olabilirsiniz. Ama ayağımızın ne vapura, ne de Asya ile Avrupa'dan birine değdiği o aşkınlık anında, siz yalnız vapurun yanaşmasını sabırla bekleyen o uyuşuk hımbılları değil, kendi dertlerinizi ve kederinizi de hooop arkada bırakırız.

Alper Fidaner

İhtiyarlar anlamaz. Çocukken onların kötü olduğunu düşünürdüm. Pek çok şeyden suçludurlar. Kara gözlük takanlarımı da sevmem. Çocukken ihtiyarlar bana şehrin içinde uzak ve yabancı semtler ve suç ve korku dolu hayatlar olduğunu hemen hissettirirdi.

Alper Fidaner

Önüne bakarak hızlı hızlı yürürken, akşamları gerisin geriye eve dönerken şehir bir sırt, yaka ve padesü kalabalığıdır. Kimse kimseyi çok fazla sevmez: Herkes birbirine rastladığı, birbirinin yolunu kestiği için ve bastıran soğuk ve hayat dertleri yüzünden hiddetli ve acelecidir. **Kimsenin durup zevk vermeye, zevk almaya vakti olmayan bir yer...**

Alper Fidaner

Umumi helalara korkuyla girdim hep. Çok acil durumlarda rahatlama arzusuyla yanlış bir şey yapma telaşının gerilimini yaşadım. Buralarda, sanki özel bir yerde değillermiş gibi sohbetlerini sürdürüp işlerini telaşsızca, rahatça gören insanlara gıpta ettim. Onlar yalnız umumi helayı değil, bütün bir şehri, bütün dünyayı kendi evleri bilmişlerdi. Bense mutlaka yanlış bir iş yapmakta olduğumun telaşıyla kapıdaki bayı yatıştırarak bozukluk acaba bende var mı hesabındayım. Umumi helalarda rahat etmeye başladığımız andan itibaren hayat sorgulanacak bir şey olmaktan, şehir de korkulacak bir yer olmaktan çıkar.

Alper Fidaner

Akşam Nişantaşı. En çok burayı bilirim: Kırk küsur yıldır. Çıplak ağaçların, cepheleri koyu bir sıra rengiyle kaplı karanlık apartmanların, iyi aydınlatılmış odalarla trafik sıkışıklığının, egzoz kokusunun ve Milli PIYANGO'cunun kış akşamı.

Alper Fidaner

Ongan Apartmanı. "Sonra seni hastaneden alıp gittiğimiz Ongan apartmanı var." Babamın evlerden sıkılma ve yer değiştirme tutkusunun bir sonucu olarak özellikle evliliğinin ilk on beş yılında İstanbul'da sürekli ev değiştiren annem, Gümüşsuyu'ndaki bu apartmanın benim hastanede doğduktan sonra girdiğim ilk ev olduğunu söyler.

Cengiz Kahraman arşivi

En sonunda şehir'de yalnız olduğumuzu anlarız. Akşamları bir sırt ve perdesü kalabalığı içerisinde koştururken, otobüslerde hatıralarımız arasında, kalabalığın içinde hızla hareket eder, kenar sokaklarda yürür, dükkânların içlerine bakarken fark edemediğimiz şeyi, bir sabah vakti şehrin rüyalardan çıkma bir görüntüsüyle karşılaştığımızda, balıkçı tekneleri ve köprüler, demirden hayaletler gibi karşımıza çıktıklarında anlarız. Şehirden bize geçen bir yalnızlık duygusunun ne anlama geldiğini anlamaktır bu: Sis içindeki camileri, taşları, demirden ayakları sürekli kıpırdanan suları, bir açılıp bir kapanan göğü ve bitip tükenmez muazzam varlığıyla şehir kalıcı, bizler ise onun içinde geçiciyizdir. Bir şehrin inanılmaz büyüklüğü ve gücü, en iyi, herkes uyur ya da uyanırken anlaşılır. Bunu anlamak, şehrin insansız halini görmek, uyuyan herkesle birlikte bizim de bir vakit sonra bu şehirden çekip gideceğimizi bize hatırlatır. O zaman yalnızlık korkusuyla, burada şehirle birlikte sonsuza kadar kalmak isteriz. Bu yüzden şehire bağlanmak her zaman hayata bağlanmak demektir.

CEVDET BEY VE OĞULLARI

Araba Galata Köprüsü'nün başında durmuş, arabacı köprüden geçiş ücretini ödüyordu. Köprü'nün Haliç köşesindeki limonataçı, her zamanki yerinde bağıyordu. Yanındaki manavın şeftalilerine sinekler konuyordu. Uzakta, Kasımpaşa Tersanesi'nin önünde, gemi leşleri, yan yatmış tekneler, paslanmış dubalar gözükiyordu. Araba yeniden hareket etti. Sabah sisi dağılmış, köprü'nün üzerine pırl pırl bir gök, birkaç da kararsız bulut yerleşmişti. Cevdet Bey'in tanıdığı, yandan çarklı bir vapur, Suhulet, Haliç'ten Marmara'ya açılıyordu. Köprü'nün orta yerinde koca şapkalı, iri yapılı bir adamla, yüzünü saklamayan bir kadın denize bakıyor, denizci elbiseleri giymiş çocuklarının da iki yandan ellerini tutuyorlardı. Cevdet Bey, "Böyle bir aile!" diye düşündü. İlerdeki bir direğin dibinden iki fesli erkek de bu aileyi seyrediyordu. "Böyle bir aile!" Sırık hamalları koşarak, fesli ve kravatlı erkeklerin yanından geçtiler. Cevdet Bey'in tanıdığı bir başka gemi Sahilbent de köprüye yanaşıyordu. Parmaklıklara yaslanmış çocuklar gemiye bakıyorlardı. İstanbul'a ilk geldiği aylarda Cevdet Bey de gel-

Cengiz Kahraman arşivi

mişti buralara. Denizi ve köprüleri, bu tuhaf kargaşayı, gelip geçen gösterişli arabaları seyretmişti. O zamanlar daha Sirkeci rıhtımı yapılmamıştı. (...) Cevdet Bey köprüden gözüken eski İstanbul'a, kubbelere, durgun ve ölü Haliç'e baktı. (s. 21, 22, 34)

Araba Aksaray'ı geçtikten sonra sola doğru ilerledi. Az sonra sokaklara girdiler, ama daha Haseki'ye çok vardı. Cev-

det Bey bu sokaklara bakarken "Hep aynı şeyler. Her şey aynı," diye söyledi. "Hiçbir şey değişmiyor. Şu duvar, şu boyası dökülmüş pencereler, yosun tutmuş kiremitler. Hiçbir şey değişmiyor. Bunlar burada iki yüz yıl önce nasıl otururlarsa öyle oturuyorlar... Para kazanmak yok! Yeni bir şeyler yok! Hayatlarında şey yok, hırs yok, hırs! Şu pislige bak. Şu mezbeleyi şuradan kaldırmak kimsenin aklına gelmez. İşte kahveye ►

Le pont de Galata

Cengiz Kahraman arşivi

giriyorlar, oturuyorlar gelip geçenlere bakıyorlar!" Bir kahvenin önünde, bir çınarın altında oturan entarili erkeklere baktı. Oturanlar da bu gösterişli kupanın içine dikkatle baktılar. (s. 35)

Teşvikiye Camii'nin önünden geçerken heyecanlandı. Kıyafetinin iyi olduğunu düşündü. Arabadan inmeden önce yüreğinin hızlandığını fark etti.

Arabadan inerken buraya her gelişinde kapıldığı suçluluk duygusuna bir daha kapıldı. Konağın ön bahçesi ıssızdı. Cevdet Bey selamlık kapısına varıncaya kadar, geniş bahçede küçük mermer bir havuzun kenarından su içen bir serçeden başka hiçbir şey hareket etmedi. Pirinç halkasına uzanırken kapı kendiliğinden açıldı ve dikilen ayvaz, Paşa'nın konuğunu yukarıda beklediğini söyledi. Cevdet Bey gıcırdatmaktan korkarak merdivenleri çıktı. Merdivenlerin açıldığı sahanlıkta bir uşak gene aynı şeyi, Paşa'nın beklediğini söyledi.

Cevdet Bey, "Bir aile!" diye mırıldandı. Sahanlığın bir köşesinde, kocaman sarıcağaçlı bir duvar saati tıkırdıyor, başka bir şey duyulmuyordu. "Saat gibi bir aile!" (s. 50)

Araba Teşvikiye Camii'nin önünden geçiyordu. Avluda büyük çınar ağaçları vardı. Bir ihtiyar ağır ve dikkatli adımlarla avludan sokağa çıkıyordu. Sokağın iki yanında ıhlamur ve kestane ağaçları dizilmişti. Bir konağın arka bahçesine çamaşırlar asılmıştı. İki çocuk bahçede konuşuyordu. Aynı bahçede bir ıhlamurun gövdesine kurulmuş salıncak kendi kendine sallanıyordu.

Cevdet Bey, Nişantaşı'nın köşesinde duran arabadan indi. Serin ve hafif bir rüzgâr ceketinin eteklerini kıpırdattı. Kâgir evin önünde ve bahçesinde ıhlamur ve kestane ağaçları vardı. Genç ve alçak ağaçlardı, evin gölgesi üzerlerine vuruyordu, rüzgârla birlikte hisirdiyorlardı. Cevdet Bey bahçe kapısından içeri gi-

renken bu evin gördükleri arasında en iyisi olduğunu bir kere daha düşündü. (s. 64)

Araba yokuşlardan indi, başka arabaların yanından geçti, atların nalları parke taşlarını dövdü. Tekerlekler, tah-taları gıcırdatınca köprüye geldiklerini anladı.

Köprüyü geçerken Marmara tarafından gelen rüzgârla pencerelerin küçük perdeleri dalgalandı. Cevdet Bey soldaki pencereye yaslanarak rüzgârı içine çekti. Deniz yosun kokuyordu.. Taa uzakta, bir yerde, gecenin içinde hafif bir pembelik belirdi. Lodos geliyordu. Köprüye bağlı bir gemi ağır ağır yükselip alçalıyor, köprü ücretini alan biletçinin sigarası rüzgâra döndükçe kı-zarıyordu. "İşte bir gün bitti!" diye düşündü, Cevdet Bey. Ne eski İstanbul tarafında, ne de dönüp baktığı Pera'da ışık vardı. (s. 86)

Teşvikiye'ye yaklaşıyorlardı. Cevdet Bey caminin karşısında yeni yapılan bir apartmanı gördü. Kimindi burası? Üç gün önceki yürüyüşte bunu Nigân Hanım ona söylemişti, ama şimdi hatırlamıyordu. Sonra hatırladı: İzmirli bir tü-tün tüccarının, uzun boylu biriydi, ama adı bir türlü aklına gelmiyordu. Teşvikiye'ye kadar dilinin ucundaki kelimeyi arayıp durdu. Sonra üzülmeye aramayı bıraktı. Havanın soğuk olduğunu düşündü. Otuz iki yıldır buradaydı. Otuz iki yıl önce Teşvikiye'deki konağa gelip Nigân'ı ilk defa görmüştü. (s. 178-179)

Cevdet Bey birden: "Hayalet!" diye mırıldanıverdi. Abdülaziz zamanında temelleri atılıp da bitirilemeyen caminin kullanılmamış taşlarının arasında, artık Taşlık denilen o tenha bahçenin içindeydiler. Nigân Hanım genç kadınları hâlâ anlatıyor, uzaktan boğaz ve adalar gözüküyordu. "Hayalet! Ondan kurtulamayacağım! İstediyini versem de vermesem de kurtulamayacağımı o da biliyor. Para istemeye de onun için geliyor!" Soğuk ve kuru bir rüzgâr esiyordu. Cevdet Bey Nigân Hanım'a yaslandı. Karısı da ona kedi gibi sokuldu. Torunlar, hâlâ çamurlaşmamış bir kar yığını didikliyorlardı. Oyuna dalmışlar, dedeyle nineyi unutmışlardı. Cevdet Bey, "Benim işim bitmiş!" diye düşündü. Nigân'ın kolunu sıktı. Unutmak için denize baktı. Sonra birden "Kurtulamayacağım!" diye düşünüyordu. "Oduncu dükkânından, Haseki'den, Vefa'daki evden, ağbimden, hayaletten!" Çocuklara bakıyordu, ama görmüyordu; görüntüler aklında at koşturuyordu. Kerestecilik yapan babası ölüyordu, nalbur dükkânını Cevdet Bey büyütüyordu. Anadolu'ya satışa başlıyordu, ağbisi yataкта can çekişiyor, küçük Ziya'yı kardeşine emanet ediyordu. Nigân Hanım ile ev-

leniyordu, şeker getirtmek için İsmail Hakkı Paşa'yı ziyaret ediyordu, Nişantaşı'ndaki evde hep huzur olsun, Fransızca öğrenirken okuduğu kitaptaki aile gibi ailesi olsun istiyordu. (s. 180-181)

Ağır ağır karşıdan karşıya geçtiler ve ev gözüktü. Ön bahçede kestane ve ıhlamur ağaçları vardı. Üst katın penceleri soğuğa rağmen açılmıştı. Yan balkonun korkuluğuna beyaz bir kumaş bağlanmıştı: Bu, sakaya su için verilen işaretti. Bacadan ince mavi bir duman çıkıyor, rüzgârda hemen dağılıyordu. Arka bahçenin çıplak ağaçları sallanıyordu. Yan duvarın dibinde bir kedi yürüyordu. Cevdet Bey, "Karnım aç!" diye düşündü. "Şimdi evime gireceğim. Karnımı doyuracağım. Sonra bir güzel sigara içeceğim. Sonra da tatlı ve uzun bir öğle uykusu..." (s. 183)

Dışarıda soğuk ve hafif bir rüzgâr vardı. Marmara tarafından geliyordu. Lodosun önceki bu yumuşak kış soğukunu Refik iyi tanırdı. Nişantaşı yosun ve deniz kokuyordu. Koku ıhlamur ağaçlarına, dükkânlara, kirli ve yeni apartmanlara, eski evlere, kravatlı erkeklere, her şeye sinmişti. Karakolun önünden caddeye çıktı. İnsanlar evlerine dönüyorlardı. İthalatçılar, müteahhitler, ölümü bekleyen Abdülhamit paşaları, bakkal çırakları, bahçıvanlar, gündelikçi kadınlar, bankacılar, memurlar, tramvay memurları evlerine dönüyorlardı. Sanki kimse havanın yosun koktuğunu düşünmüyor, herkes şu alelade gündelik hayatın içinde hiçbir şey koklamadan yaşıyordu. Refik Nişantaşı'nın köşesinde durdu. "Eve gidiyorum, akşam yemeği yiyeceğim!" diye düşündü. (252-253)

Heybeliada'ya, rahmetli Cevdet Bey'in ölümünden bir yıl önce yaptırdığı sayfiye evine gidiyorlardı. Geçen yıl Cevdet Bey'in ölümü yüzünden gidememişler, hazırlıklar yarıda kalmıştı. Bu yıl Nigân Hanım hazırlıklara, belki de erken başlamanın uğursuz olduğunu aklından geçirdiği için, geç başlamaya karar vermişti.(...) İyi şeyler düşünmek istediğini hatırlayarak penceleden dışarı baktı. Vapur ağır ağır Sarayburnu'nun önünden geçiyordu. Yukarıda, tepede Topkapı Sarayı, aşağıda elini beline dayayarak denize bakan Atatürk'ün heykeli gözüküyordu. Atatürk'ün hasta olduğu söyleniyordu. Nigân Hanım başkalarını azarlama ve övme alışkanlığı olan insanların rahatlığıyla: "Onun yaptıklarını takdir ediyorum!" diye düşündü. (334-335)

Muhittin tramvaydan indi. Helâların önünden geçerken yavaş yavaş meydana dönmesi gerekiyordu. Yavaş yavaş meydana döneceğini ve keyifli adım- ▶

Cengiz Kahraman arşivi

Sertaç Kayserilloğlu arşivi

Sertaç Kayserilioğlu arşivi

larla insanlara bakarak meydana dönerken, şimdi yaptığı gibi, sigara içeceğini, ağzında sigaranın zehriyle birlikte keyif verici bir acı bulacağını, bütün gün inşaat mühendisliği yaptığı yazıhanede akşam Beyoğlu'na gideceğini, Beyoğlu'nda yürüyeceğini, ayaküstü bir içki içeceğini, sonra randevuevine gideceğini, sonra da sinemaya gideceğini düşünmüştü. Taksim Meydanı'nı dönerken bütün bunlara yaklaştığı için keyifliydi (...). "İşte sevgili Beyoğlu!.. Akıp geçen insan yüzleri... Bütün gün bunu bekledim. Sevgili kirlî, kanlı, kalleş Beyoğlu! Şairim ben! Soğuktan kızarmış yüzlere bakıyor, yürüyorum!" (s. 272)

Cumartesi saat bire doğru Nişantaşı Meydanı cıvılcıvıldı. Trafik tıkanmıştı. Caddenin ortasında bir polis elini kolu-

nu sallıyor, düdük çalıyordu. Bir trolleybüsün boynuzu telden kurtulmuş, asfaltta doğru eğilmişti. Açılan kapıdan şoför çıkıyor, üniformalı iki lise öğrencisi ona bakıyordu. Karşı kaldırımda çingeneler sepetleriyle dizilmiş çiçek satıyorlardı. Dolmuş durağının ince sesli değnekçisi birisine sesleniyordu. Ayakkabı boyacılarının üçü de müşteri bulmuştu. Galiba, fazladan, bir de bekleyen müşteri vardı. Şık bir kadın cumartesi alışverişinden dönüyordu. Mini etekli bir genç kız bir "butik" in vitrinine bakıyordu. Nişantaşlılar için belediye tüzüğünde gösterilenden daha beyaz ekmekler satan bir "kaçak ekmekçi" sepetinin üzerine örtüsünü sermiş, trolleybüsün boynuzuna bakıyordu. Yanında tombalacı vardı. Köpekli bir kadın önlerinden geçiyordu. İş Bankası'nın önünde iki ilkokul

öğrencisi itişiyordu. Işıkcı Apartmanı'nın kapıcısı Nevzat karşı bakkala giriyordu. Trafik açıldı, öteki köşedeki Milli Piyancı'ya başörtülü bir kadın yanaştı. Kurukahveciye kadife ceketli bir bey girdi. Ahmet, "Darbe!" diye düşündü. "Bütün bunları kökünden altüst eden. Hepsini bir vuruşta darmadağın eden, bütün Nişantaşı ve bütün burjuvaziyi sarsan bir darbe!" (543)

Cumartesi akşamı dokuza doğru Nişantaşı Meydanı kalabalıktı. Dükkânların çoğu kapanmıştı. Pastanelere, meze-cilere, çiçekçilere hâlâ girip çıkarlar vardı. Bir kurukahveci dükkânının kapısını açmış, leblebi kavuruyordu. Tombalacı hâlâ aynı köşedeydi. Trafik açılmıştı, ama arabalar gene ağır ağır gidiyordu. Gazeteci bankanın önüne yerleşmişti. Bir berberin kapısından kaldırıma kirlî sular boşalıyordu. Otobüs durağında kalabalık vardı. Okulların önünde arabalar park etmişti. Karakolun köşesinde trafik tıkanmıştı. Geceyarısını bekleyen bir polis cipinin ışığı yanıp sönüyordu. Ahmet biraz yürüdüktan, temiz havayı içine çektikten sonra kendini kirlerden arınmış, temizlenmiş hissetti. (581)

Dışarı çıktılar. Yürümeye başladılar. Nişantaşı Meydanı tenhalaşmıştı. Arada bir hızla bir araba geçiyor, dörtyol kavşağında kimse kimseyi beklemiyordu. Kaldırımlara, yıkanan dükkânların sabunlu suları yayılmış, kaldırım taşlarının kenarında, ağaçların dibinde birikmiş, büyük yoz, plastik panoların, neon lamplarının ışığını yansıtıyordu. Caddede yürüyen kimse yoktu. Sırtı çuvalı bir adam kaldırımlara dizilmiş çöp tenekelerini karıştırıyor, bir elbise dükkânının vitrininde çıplak ayaklı bir adam çam ağacını süslüyordu. Polis cipi de karakolun önünden çekilip gitmişti. Caminin önünden geçerlerken şemsiyeli şık bir beye rastladılar. Teşvikiye'nin köşesinde Ahmet gene gözünün ucuyla İlknur'a baktı. "Ne düşünüyor?" diye mırıldandı. "Birazdan uyayacak. Ama önce benim yüzümden evdekilerle atışacak!" Düşünmek istemedi. Esnedi. Küçüklüğünde yaptığı gibi hep birbirini tekrarlayan apartmanların adlarını okudu. Başka şeyleri de dalgın dalgın okudu: Lokanta isimlerini, direklere yapıştırılıp kalmış sünnetçi ilanlarını, bir berber camındaki harfleri, bir çiçekçinin tabelasını, bir gıda pazarının camına çizilmiş süslü reklamları, emlakçı vitrinindeki telefon numaralarını. (s. 603)

Merdivenleri sessizce çıktı, odasına girince hemen çalışamayacağını anladı, balkon açıldı. Korkuluğa yaslanarak Nişantaşı'na bakmaya başladı.

Alan tenhaydı. Bir köpek caddenin ortasında yürüyordu. Gazeteciye bir

araba yanaşmış, kapısı açık, bekliyordu. Caddenin ucuna doğru bir yerde bir reklam ışığı titriyordu. Gürültüyle bir taksi geçti. Müzikli kornası apartman pencerelerinde çınladı. Sonra gazetecinin önündeki arabanın kapısı kapandı, araç hareket etti. Bir sessizlik başladı. Ahmet, taa çatı katından köşedeki bir ışıklı reklamın cızırtısını duyuyordu. Birden bir gürültü olunca uzanıp baktı: Bir çöp tenekesinin kapağı kaldırırma yuvarlandı. Tenekeden kediler fırlayıp köşelere sindiler. Hemen sonra da, her şeyin her zamanki gibi yolunda olduğunu anlayarak, tenekeye sokulmaya başladılar. Ahmet neşelenir gibi oldu, başını kaldırdı: Yukarıda özellihsiz bir gök vardı. Çalışmak için içeri girdi. (610)

SESSİZ EV

Istanbul-Ankara yoluna çıkmadan önce Turgay'ların arabası sıkıştırdı bizi. Sonra üç araba, Göztepe kavşağına kadar yarış etmeye karar verdiler. Kamyonların, otobüslerin yanından, yaya köprülerinin altından, benzin istasyonlarının, fabrikaların, kenarlarda durup bakanların, kahvelerin, balkon keyfi yapanların, tamircilerin, grevcilerin, karpuzcuların ve büfelerle lokantaların arasından yarışarak geçip gittik. Fikret sürekli kornaya basıyordu, arada bir heyecanlanıp bağırıyorlar, gülüşüyorlardı. Bir kavşakta kırmızı ışık yanınca Fikret, frene basmadı, yan yola daldı, bütün hızıyla bir Anadol'un üstüne doğru gitti, Anadol, son anda kendini yolun kenarına atınca kazardan kurtulduk (...) Bakalım sonunda ne olacak diye düşünüyordum, ama bir şey olmadı. Yarışı biz kazandık, sonra Suadiye'ye saptık, Bağdat Caddesi'ne çıktık. İğrençliğini gizlemediği, sahtecilğini açıkça ortaya koyduğu için bu caddeyi çok severim. Hayatın sürekli bir ikiyüzlülüğten başka bir şey olmadığını söylemek ister gibidir bu cadde: Sanki her şeyin üzerinde sahte olduğu açıkça yazar! İğrenç apartman mermerleri! İğrenç pleksiglas panolar! Tavanlardan sarkan iğrenç avizeler! İyi aydınlatılmış iğrenç pastaneler! Kendini gizlemeyen bütün iğrençlikleri seviyorum. Ben de sahteyim, ne mutlu, hepimiz sahteyiz! Birini güzel bulurum da içim burkular diye caddede yürüyen kızlara bakmadım. Bir Mercedes'im olsaydı kaldırımlarda kepçeye çıkar bu kızlardan birini mutlaka yakalardım. Seni seviyorum ben Ceylan, hayatı bile bazen seviyorum. (s. 123)

(üstte) Sertaç Kayserilioğlu arşivi
(altta) Cengiz Kahraman

Cengiz Kahraman arşivi

BEYAZ KALE

Istanbul'a gösterişli bir törenle girdik. Çocuk padişah bizi seyrediyormuş. Bütün direklerin tepesine sancaklar çektiler, altlarına da bizim bayrakları, Meryem Ana tasvirlerini, haçları tersinden asıp külhanbeylerini aşağıdan oklattılar. Derken toplar yeri göğü inletmeye başladı. Sonraları, birçoğunu karadan hüznün, bıkkınlık ve neşeyle seyrettiğim tören çok uzun sürdü, güneşten bayılanlar oldu. Akşama doğru Kasımpaşa'da demirledik. Bizleri Padişah'a çıkarmak için zincire vurdular, askerlerimizi gülünç göstermek için zırhlarını ters giydirdiler, kaptanların ve subayların boyunlarına demir çemberler taktılar, gemimizden aldıkları borularımızı, trampetlerimizi alayla ve keyifle çalarak eğlene eğlene bizi saraya götürdüler. Yollara dizilmiş halk neşe ve merakla bizi seyrediyordu. Padişah, biz onu görmeden, hakkına düşen esirleri seçip ayırttı. Bizi de Galata'ya geçirip Sadık Paşa'nın zindanına tıktılar. (s. 15)

Heyheliada'yı ilk, oradan İstanbul'a inmiş genç bir rahipten duymuştum; Galata'da karşılaştığımızda bana coşkuyula adaların güzelliğini anlatmıştı. Aklımda yer etmiş olmalı ki, mahalleden çıkarken biliyordum oraya gideceğimi. (...) Konuştuğum sandalcılar ve balıkçılar beni adaya götürmek için korkunç paralar istediler, canım sıkıldı, kaçak olduğumu anladılar, diye düşünüyordum,

Hoca'nın peşimden yollayacağı adamlara da yerimi söyleyeceklerdir! Sonradan bunun, vebadan korktukları için küçümsedikleri Hristiyanlara verdikleri bir gözdağı olduğuna karar verdim. Fazla dikkati çekmemek için, konuştuğum ikinci kayıkçıyla anlaştım. Güçlü kuvvetli bir adam değildi, küreklere asılacağına konuşuyor, vebanın hangi suçların cezası olduğunu anlatıyordu. Vebadan kaçmak için adaya sığınmanın para etmeyeceğini de ekledi. Konuşurken onun da benim kadar korktuğunu anladım. Yol altı saat sürdü.

Adada mutlu günler geçirdiğimi sonraları düşündüm. Az bir paraya, kimsesiz bir Rum balıkçının evinde kalıyordum, ortalıkta görünmemeye çalışırdım, huzursuzdum. Kimi zaman, Hoca'nın öldüğünü düşünürdüm, kimi zaman da peşime takacağı adamları. Benim gibi vebadan kaçan çok Hristiyan vardı adalarda, ama onlara görünmek istemedim.

Sabahları balıkçıyla birlikte denize açılıyor, akşamüstü dönüyordum. Bir ara zıpkınla istakoz ve pavurya avına merak sardım. Hava balığa çıkılmayacak kadar kötüyse adanın çevresinde yürürdüm, manastırın başına girip asmaların altında tatlı tatlı uyuduğum olurdu. Bir de incir ağacına yaslanmış çardak vardı, havanın açık olduğu günlerde, taa Ayasofya gözükürdü oradan, altına oturur, İstanbul'a bakarak saatlerce hayal görürdüm. (s. 96-97)

Emrimize verilen on iki kişiyi hemen İstanbul'un dört bir yanına dağıttık, mahalle mahalle dolaşiyor, gördüklerini ve ölü sayısını bize bildiriyorlardı. Masamızın üzerine, benim başka kitaplardan

düzelterek çizdiğim kaba bir İstanbul haritası yaymıştık. Geceleri, vebanın ne-relerde gezindiğini haritanın üzerine korku ve keyifle işaretler, Sultan'a söylememiz gerekenleri tasarlardık.

Başta iyimser değildik pek. Veba şehirde kurnaz bir şeytan gibi değil, amaçsız bir serseri gibi geziniyordu. Bir gün Aksaray'dan kırk can alıyor, sonra orayı rahat bırakıp öteki gün Fatih'e uğruyor, derken, karşı kıyıda, Topخانه'de, Cihangir'de gezindiği anlaşılıyor, ertesi gün de bir bakıyorduk, oralara da pek az uğramış, Zeyrek'e gitmiş, Haliç'e bakan bizim mahallemizin içine girip yirmi kişiyi öldürüvermiş. (102-103)

Dedesı Sultan Murat'ın kol gücünü kanıtlamak için, bir kılıç vuruşuyla ikiye böldüğü eşeğin iki yarısının koşturarak birbirlerinden uzaklaştıklarını; babanesi olacak Kösem Sultan denen cadalozun kendisi ve annesini boğmak için dirilip çırılçıplak üzerine geldiğini; At Meydanı'ndaki çınar ağaçlarının yerine biten incir ağaçlarından incir yerine kanlı cesetler sarktığını; yüzü kendi yüzüne benzeyen kötü adamların onu ellerindeki çuvallara sokup boğmak için kovaladığını, ya da Üsküdar'dan denize giren bir kaplumbağa ordusunun sırtlarındaki mumlardan rüzgârden bir türlü sönmeyen alevleriyle saraya doğru yürüdüğünü, Padişah düşlediğinde, biz, onun devlet işlerini bıraktığını, avdan ve hayvanlarından başka kafasında bir şey olmadığını söyleyenlerin ne kadar haksız olduğunu düşünür, benim sabır ve keyifle bir deftere yazarak sınıflandırdığım bu rüyaları da, bilimin ve yapılmaması gereken inanılmaz bir silahın yararlarına yormaya çalışırdık. (s. 116)

KARA KİTAP

Besbelli, kısa bir zaman sonra, bir zamanlar 'Boğaz' dediğimiz o cennet yer, kara bir çamurla sıvalı kalyon leşlerinin, parlak dişlerini gösteren hayaletler gibi parladığı bir zifiri karanlığa dönüşecek. Sıcak bir yaz sonunda ise, bu bataklık, küçük bir kasabayı sulayan alçakgönüllü bir derenin tabanı gibi yer yer kuruyup çamurlaşacağını, hatta binlerce geniş borudan şelaleler gibi gürül gürül akan lağımın suladığı yamaçlarda otların ve papatyaların yeşereceğini tahmin etmek zor değil. Kız Kulesi'nin bir tepenin üstünde korkutucu gerçek bir kule gibi yükseleceği bu derin ve vahşi vadiye yeni bir hayat başlayacak.

Ellerinde ceza fişleri oradan oraya koşan belediye memurlarının bakışları arasında, eskiden 'Boğaziçi' denen bu boşluğun çamurunda kurulmaya başlayacak yeni mahallelerden söz ediyorum: Gecekonduardan, salaş, bar, pavyon ve eğlence yerlerinden, atlıkarınca- lı lunaparklardan, kumarhanelerden, camilerden, derviş tekkeleri ve Marksist fraksiyon yuvalarından ve kapkaççı plastik atölyeleriyle naylon çorap imalathanelerinden... (s. 20-21)

Bir zamanlar, Boğaz'ın ipek sularını gümüş gibi ışılatan mehtabı seyrettiğimiz balkonlardan görülemedikleri için alelacele yakılan ölümlerden çıkan mavimsi dumanın aydınlığını seyredeceğiz artık. Boğaz kıyılarındaki erguvan ve hanımellerinin bayıltıcı serinliğini koklayarak rakı içtiğimiz masalarda çürüyen ölümlerin genzimizi yakan o küfle karışık kekre kokusunun tadını alacağız. Balıkçıların sıra sıra dizildiği o ritimlerde Boğaz akıntılarının ve bahar kuşlarının huzur veren şarkılarını değil, bin yıl süren genel aramaların korkusuyla denize dökülmüş çeşit çeşit kılıçları, hançerleri, paslanmış pala ve tabanca ve tüfekleri ele geçirip ölüm korkusuyla birbirine girenlerin haykırıları duyulacak. Bir zamanlar deniz kıyısındaki köşkerlerinde yaşayan İstanbullular, akşam evlerine yorgun argın dönerlerken yosun kokusunu duymak için otobüs pencerelerini fayrap açmayacaklar; tam tersi, çürümüş ölü ve çamur kokusu sızmasın diye alevlerle aydınlanan aşağıdaki o korkunç karanlığı seyrettikleri belediye otobüslerinin pencere kenarlarına gazete ve kumaş parçaları sıkıştırılacaklar. Baloncu ve kâğıthelvacılarla birlikte topladığımız kıyı kahvele- rinde, bundan sonra, donanma şek- ➤

linde değil, meraklı çocukların kurcalayıp kendileriyle birlikte havaya uçurdıkları mayınların kan kırmızısı aydınlığına bakacağız. Ekmek paralarını, fırtınalı denizin kumsallara getirip attığı Bizans mangırları ve boş konserve kutularını toplamakla kazanan İodosçular, bir zamanlar sel sularının kıyı köylerindeki ahşap evlerden kopup Boğaz'ın derinliklerine yığıldığı kahve değirmenlerinden, kuşları yosun tutmuş guguklu satatlerden ve midyelerin zirhiyla kaplanmış kara piyanolardan çıkaracaklar artık. (s. 21-22)

Orada, eskiden 'Boğaz' denilen yeni vadinin derinliklerinde, içine yengeçlerin yuva yaptıkları yedi yüzyıllık ayakabı ve çizme tekleri ve deve kemikleri ve bilinmeyen sevgiliye yazılmış aşk mektuplarıyla dolu şişelerin işaret ettiği çamurlu bir uçurumun aşağılarında, elmaslar, küpeler, gazoz kapakları ve altın bileziklerin parladığı sünger ve midye ormanlarıyla kaplı yamaçların gerisinde bir yerde, çürümüş bir mavna leşinin içine alelacele kurulmuş eroin laboratuvarının ve kaçak suçukçuların kestikleri beygir ve eşeklerin kova kova kanıyla suladıkları istiridy ve denizminareli kumluğun az ötesinde olacak. (s. 22-23)

Dükkânında siyasi buluşma olamayacağı, çünkü tam karşısında Teşvikiye Karakolu'nun bulunduğunu ve siyasetle de ilgilenmediğini anlattı. Dergileri tükürükleyerek saydığı da doğru değildi; dükkânının bir efsane ya da masal köşesi olduğu da. Bu tür yanılgılardan şikâyetçiydi. Bazı yoksul ihtiyarlar vitrinindeki oyuncak plastik saatleri gerçek saat sanıp ucuzluğuna şaşarak heyecanla içeri dalıyorlardı. Salonda at yarışı alıp oynayan ya da kendi elleriyle seçtikleri Milli Piyangodan gene bir şey çıkmayınca öfkeye kapılan bazıları, bu oyunları Alâaddin imal ediyor sanıp gü-rültü çıkarıyorlardı. Naylon çorabı kaçan kadın da, yediği yerli çikolatadan bütün derisi pul pul dökülen çocuğun anası da, okuduğu gazetenin siyasi görüşlerini beğenmeyen okur da, imalatçiyi değil yalnızca bir aracı olan Alâaddin'i suçluyordu. İçinden kahve değil, kahverengi ayakkabı boyası çıkan paketten Alâaddin sorumlu değildi. Şuh sesli Emel Sayın'ın ilk şarkısından sonra sarsıla sarsıla boşalıp akarak transistörlü radyoyu kapkara bir sıvıyla herbat eden yerli pilden Alâaddin sorumlu değildi. Nereye gidersen git hep kuzeyi göstereceğine, hep Teşvikiye Karakolu'nu gösteren pusuladan Alâaddin sorumlu değildi. İçinden hülyalı işçi kızın aşk ve evliliği mektubu çıkan Bafra paketinden de Alâaddin sorumlu değildi, ama paketi açan badanacı çırağı mutlulukla

etekleri zil çalarak koşa koşa gelmiş, elini öperek Alâaddin'den nikâh şahidi olmasını istemiş ve kızın adını ve adresini sormuştu.

Dükkânı bir zamanlar İstanbul'un "en iyi" denilen bir semtindeydi, ama müşterileri her zaman, her zaman şaşırtırdı onu. Sıra diye bir şey olduğunu hâlâ öğrenememiş kravatlı beylere şaşıyordu, öğrendiği halde bekleyemeyenlere dayanamayıp bağırıyordu. Otobüsün köşeden her gözükküşünde üç-beş kişi yağmacı Moğol askeri heyecanıyla, "bilet, bilet, aman çabuk bilet" diye bağırarak dükkâna daldığı, etrafı dağıttığı için otobüs bileti satmaktan vazgeçmişti. Milli Piyango seçerken kavgaya tutuşan kırk yıllık karı-kocalar, bir paket sabun almak için otuz çeşidini koklayan boyalı kadınlar, düdük almadan önce bütün bir kutuyu tek tek öttüren emekli subaylar görmüştü, ama alışmıştı artık, aldırılmıyordu. En son sayısı, on bir yıl önce çıkmış bir fotoromanın eski sayılarından biri yok diye söylenen ev kadınına, posta pulu almadan önce arkasını yalayarak zamkının tadına bakan şişman beyefendiye ve krepondan yapma karanfili kokmuyor diye ertesi gün öfkeyle geri getiren kasap karısına aldırılmıyordu artık. (s. 44-45)

Bir bakıyordun, hepsi ayrı bir havada gözükürken o kalabalık, hep birlikte bir müzikli sigara kutusu merakına kapılıyor, derken Japonya'dan gelen küçük parmağım büyüklüğündeki dolmakalemleri kapış kapış kapışıyorlar, ertesi ay ise hepsini unutup tabanca biçimindeki çakmaktardan öyle bir almaya başlıyorlardı ki, Alâaddin yetiştiremiyordu. Sonra bir plastik ağızlık modası başlıyor, bütün millet içtiği sigaranın iğrenç ziftini sapık bir bilim adamı zevkiyle seyrederek altı ay saydam ağızlık kullanıyor, derken, onu bırakıp sağcısı solcusu, dinsizi dindarı Alâaddin'den boy boy, renk renk tesbih alıp her yerde çekmeye başlıyor, bu fırtına dinip Alâaddin elinde kalan tesbihleri iade edemedi bir rüya modası çıkıyor, herkes rüyaları yorumlayan küçük kitapçığı alabilmek için kapıda kuyruk oluyordu. Bir Amerikan filmi gelir, bütün gençler kara gözlük alırdı, bir gazete haberi çıkar bütün kadınlar dudak kremi, bütün erkekler imamlara yakışır takkelerden isterdi, ama çoğu zaman, istekleri hiç anlaşılmayan bir şekilde bir veba gibi yayılırdı. Niye binlerce, on binlerce kişi aynı anda radyolarının, kaloriferlerinin üstüne, arabalarının arka camının önüne, odalarına, iş masalarına, tezgâhlarına o tahta yekkenlileri yerleştirmeye başlamıştı? Anne çocuk, kadın erkek, ihtiyar genç herkesini hep aynı resmi, gözünden kocaman bir damla yaş akan mahzun ve Avrupalı suratlı çocuk ▶

resmini anlaşılabilir bir istekle alıp duvarlara, kapılara asmasını nasıl anlamak gerekiyordu? Bu millet, bu insanlar bir... bir... "tuhaf" diye Alâaddin'in bulamadığı kelimeyi ben yetiştirdim, "anlaşılmaz" diye, "hatta korkutucu" diye, çünkü kelimeleri bulmak Alâaddin'in değil benim işimdi. (s. 46-47)

Yirmi yıl süren bir çalışmadan sonra Cumhuriyetimizin ilk yıllarındaki o heyecanlı Batıcılık dalgası içinde beyefendiler başlarındaki fesleri çıkarıp Panama şapkalarını giyerlerken ve hanımefendiler çarşaflarını atıp ayaklarına topuklu iskarpinler geçirirlerken Beyoğlu caddesindeki o ünlü giyim kuşam dükkânları vitrinlerine manken yerleştirmeye başlamışlar. Yurtdışından getirilen o ilk mankenleri görünce Bedii Usta yıllardır beklediği zafer gününün geldiğini düşünerek yeraltındaki atölyesinden caddeye fırlamış. Ama "Beyoğlu" denen bu gösterişli alışveriş ve eğlence caddesinde ölümüne kadar kendisini yeniden yeraltındaki hayatın karanlığına itecek yeni bir hayal kırıklığıyla karşılaşmış.

Götürdüğü örnekleri gören, atölyesine, mahzenine gelen bütün o "bonmarşe" sahipleri, takım elbise, etek, kostüm, çorap, palto, şapka satan bütün o hazır giyimciler ve vitrinçiler tek tek geri çevirmişler onu. Yaptığı mankenler ve elbiselerin modellerinin öğretildiği Batılı ülkelerin insanlarına değil, bizim insanlarımıza benziyorlarmış. "Müşteri" demiş dükkâncılardan biri, "sokakta her gün on binlercesini gördüğü o bıyıklı, çarpık bacaklı, kara kuru vatandaşlardan birinin sırtındaki paltoyu değil, uzak ve bilinmeyen bir diyardan gelen yeni ve 'güzel' bir insanın giydiği ceketini sırtına geçirmek ister ki, bu ceketle birlikte kendi de değiştiğine, başka biri olabildiğine inanabilsin." Bu işlerde pişmiş bir vitrinçi, Bedii Usta'nın eserlerini hayranlıkla karşıladıktan sonra, ne yazık ki ekme parası için vitrinlerine bu "gerçek Türkleri, bu gerçek vatandaşları" koyamayacağını açıklamış: Türkler artık "Türk" değil, başka bir şey olmak istiyorlarmış çünkü. Bu yüzden kılık kıyafet devrimini icat etmişler, sakallarını tıraş etmişler, dillerini ve harflerini değiştirmişler. Daha veciz konuşmayı seven bir dükkân sahibi, müşterilerinin bir elbiseyi değil, aslında bir hayali satın aldıklarını açıklamış. O elbiseyi giyen "ötekiler" gibi olabilme hayaliymiş asıl satın almak istedikleri. (s. 60-61)

"Her şeyden önce babam bizi biz yapan hareketlere dikkat etmemiz gerektiğini söylerdi!" diye gururla açıkladı mankencinin oğlu. Babasıyla birlikte uzun ve yorucu çalışma saatlerinden sonra Kuledibi'nin karanlıklarından yer-

yüzüne çıkarlar, Taksim'deki pezevenkler kahvesinin manzara gören masalarından birine oturup çaylarını ısmarlarlar ve meydandaki kalabalığın 'jestlerini' gözlemlerlermiş. Babası o yıllarda bir milletin 'hayat tarzını', tarihini, teknolojisini, kültürünü, sanat ve edebiyatını değiştirebileceğini anlarmış, ama jestlerini değiştirebileceğine asla ihtimal vermezmiş. Bunları anlatırken, oğlu, bana sigarasını yakan bir şoförün duruşundaki ayrıntıları açıklıyor, bir Beyoğlu kabadayısının kollarının nasıl ve neden yana açık durduğunu ve yengeç gibi yan yan yürüdüğünü belirtiyor, hepimiz gibi ağzını kocaman kocaman açarak gülen bir leblebici çırağının çenesine dikkatimi çekiyordu. Elinde file, caddede tek başına yürüyen kadının önüne bakışındaki o dehşetin anlamını da anlattı, vatandaşlarımızın şehirlerimiz de yürürken neden hep yere ve kırlarda yürürken neden hep göğe baktıklarını da... (s. 62)

Karla kaplı Galata Köprüsü'nden geçerken soğuğu hissetti. Boğaz yönünden sert bir rüzgâr esiyordu. Karaköy'de, mermer masalı bir muhallebicide, birbirlerini yansıtan aynalara yan dönerek şehriyeli tavuk çorbası içti, sahanda yumurta yedi. Muhallebicinin aynasız tek duvarında Pan American takvimlerinden ve kartpostallardan ilhamla yapılmış dağlık bir manzara resmi vardı: Çam ağaçları arasından, aynamsı bir gölün arkasında gözükken ve dorukları beyaza boyanmış dağ, resmin ilhamını veren Kartpostal Alpleri'nden çok, Galip'le Rüya'nın çocukluklarında sık sık gittikleri Kaf Dağı'na benziyordu.

Tünel'den Beyoğlu'na çıkarken Galip, vagonda hiç tanımadığı bir ihtiyarla yirmi yıl önceki Tünel kazası üzerine tartışmaya tutuştu: Vagonlar onları çeken halat koştugu için mi raydan fırlayıp duvarları, cam çerçeveyi kırıp geçerek gemi azıya almış mutlu aygırların neşesiyle Karaköy Meydanı'na girmişlerdi, yoksa makinist sarhoş olduğu için mi? (s. 69)

Telefonu kapadıktan sonra Güntepe mahallesinin haritasını Şehir Rehberinde bulunca Galip hayrete düştü, ama kendisini tepeden turnağa değiştirmesini istediği şaşkınlık değildi bu. Mahalle on iki yıl önce evlendiğinde Rüya'nın işçiler arasında 'çalışma' yapmak için kocasıyla yerleştiği küçük gecekonduunun üzerinde kurulduğu kıraç tepeyi bütünüyle kaplıyordu. Haritadan anlaşıldığına göre, şimdi her biri Kurtuluş Savaşı kahramanının adını taşıyan sokaklarla bölünmüştü tepe. Bir kenarda küçük bir parkın yeşiliyle, bir caminin minaresi, ortada Atatürk heykelinin küçük dörtgeniyle işaretlenmiş bir alan var- ▶

di. Galip'in hayalini en son kuracağı ülkeydi burası.(s. 101)

Yemek tepsisini kapısı önüne bırakıp handan çıktıktan sonra, Galip yokuşu inerken göğün renginde şimdiye kadar hiç hissetmediği bir solukluk sezdi. Sanki kül rengi bir kar yağacak, bu da cumartesi kalabalığınca olağan karşılanacaktı. Belki de buna alışmak için, herkes çamurlu kaldırımlara, önüne bakarak yürüyordu. Kolunun altındaki polisiye romanların kendisine huzur verdiğini anladı. Sanki, bu tür romanlar uzak ve sihirli ülkelerde yazıldığı ve yabancı dil öğreten liselerde başladıkları eğitimlerine devam etmedikleri için pişman olan mutsuz ev kadınları tarafından 'dilimize' çevrildikleri için herkes her zamanki hayatına devam edebiliyor, han girişlerinde çakmak dolduran soluk giysili satıcılar, rengi atmış eski elbiseleri hatırlatan kambur adamlar ve dolmuş durağının sessiz yolcuları da her zamanki hayatlarının içinde solup alıp verebiliyorlardı.

Eminönü'nde bindiği otobüsten Harbiye'de indiğinde Galip, Konak Sineması'nın önündeki kalabalığı gördü. Cumartesi öğleden sonra 2.45 matinesinin kalabalığıydı. Yirmi beş yıl önce, Rüya ve başka bazı okul arkadaşlarıyla birlikte Galip de bu 'matine' için aynı perdesülü, sivilceli öğrenci kalabalığı içinde, şimdiki gibi talaşla kaplanmış merdivenleri iner, küçük lambalarla aydınlatılmış 'gelecek hafta'nın resimlerine bakar, Rüya'nın kimlerle konuştuğunu sessiz bir sabırla gözlerdi. Bir önceki 'seans' bir türlü bitmezdi o zaman, kapılar açılmaz, Rüya'yla yan yana oturacakları ve ışıkların söneceği an bir türlü gelmezdi. 2.45'e bilet oluşunu öğrenince, Galip bir özgürlük duygusuna kapıldı. Sinemanın içi, az önce boşalan kalabalığın nefesiyle sıcak ve havasızdı. Işıklar sönüp reklamlar başlayınca Galip uyuyakalacağını anladı. (s. 102)

Kendimi dışarıdan seyrederken düşünüyordum bunları. Sonra, dışarıdan seyrettiğim 'ben', cami duvarı boyunca, duvar bitince birbirlerini tekrarlayan cumbalı ahşap evler, boş arsalar, çeşmeler, kepenkleri indirilmiş dükkânlar ve mezarlık boyunca kendi evine ve yatağına doğru yürümeye başladı.

Kalabalık bir caddede yüzlere ve insan lekelerine baka bak yürürken bir dükkân vitrininde ya da bir dizi mankenin arkasındaki geniş aynada kendimizi görürde de nasıl bir an şaşırırsak, kendimi dışarıdan seyrederken de sürekli aynı hayrete kapılıyordum. Ama tıpkı bir rüyadaki gibi dışarıdan seyrettiğim bu kişinin 'ben, kendim' olmasında pek şaşılacak bir yan olmadığını da biliyordum. Şaşılacak şey, o kişiye ►

duyduğum inanılmayacak kadar yumuşak, tatlı, sevgi dolu o yakınlıktı. Ne kadar kırılğan, ne kadar acıklı, ne kadar zavallı, ne kadar çaresiz ve kederli olduğunu seziyordum: Bir tek o kişinin gözüktüğü gibi olmadığını biliyor, bir baba, hatta bir tanrı gibi bu dokunaklı çocuğu, bu kulu, bu zavallı ve iyi yarattığı korumak, kanatlarının altına almak istiyordum. O ise uzun uzun yürüdükten sonra (Ne düşünüyordu, niye kederliydi, niye o kadar yorgun ve yılmış?) anacaddeye çıktı. Arada bir lambası yanmayan muhallebicilerin, bak-kalların vitrinlerine bakıyordu dalgınlıkla. Ellerini ceplerine sokmuştu. Daha sonra başı da önüne düştü. Şehzadebaşı'ndan Unkapanı'na kadar yanından tek tük geçen araçların, boş taksilerin hiçbiriyle ilgilenmeyerek yürüdü. Belki parası da yoktu.

Unkapanı köprüsünden geçerken bir an Haliç'e baktı, köprünün altından geçecek bir römorkörün ince uzun bacası karanlıkta zor seçilen bir tayfanın çektiği ipe indiriliyordu. Şişhane yokuşunu çıkarken yoldan inen bir sarhoşla bir iki kelime konuştu, İstiklal Caddesi'nin iyi aydınlatılmış vitrinleriyle biri hariç ilgilenmedi: Bir gümüşçü dükkânının vitrinini uzun uzun seyretti. Ne vardı aklında? Endişeyle titreyerek, sevgiyle seyreterek merak ediyordum.

Taksim'de büfeden sigara ve kibrit aldı, hüznü vatandaşlarımızda sık sık gördüğümüz o ağır hareketlerle paketi açtı, sigarasını yaktı: Ah, ağzından çıkan o ince ve acıklı duman! Her şeyi biliyordum, her şeyi tanıyordum, her şeyi yaşamış görüp geçirmiştim, ama ilk defa bir hayatla bir insanla karşılaşmış gibi korkuyla endişeleniyordum. "Dikkat et, çocuk!" demek geliyordu içimden; her sokağı geçişinde, her adımı atışında izlediğim bu kişinin başına bir kötülük gelmedi diye şükrediyor, olabilecek bir felaketin izlerini sokakta, karanlık apartman cephelerinde, lambaları sönmüş pencerelerde görüyordum.

Şükür, başına bir şey gelmeden Nişantaşı'ndaki bir apartmanın (Şehri-kalpti adı) kapısından içeri girdi! Çatı katındaki dairesine girdiğinde anlamak ve çare bulmak istediğim dertleriyle birlikte uyur sanıyordum Hayır, bir koltuğa oturup sigara içerek gazete karıştırdı bir süre. Sonra eski eşyalarının, kırık dökük masasının, soluk perdelerin, kâğıtlarının, kitaplarının arasında aşağı yukarı yürüdü. Birden masasında oturdu, gıcırdayan sandalyesinin üstünde kıpırdandı ve kaptığı bir dolmakalemle boş bir kâğıdın üzerinde bir şeyler yazmak için eğildi. (s. 110-111)

Kar dinmiş, park edilmiş arabaların üzerinde, kaldırımlarda dört parmak birikmişti. Cumartesi akşamı ellerinde pa-

ketlerle alışverişten dönenler, yeni yeni alışmaya başladıkları bir gezegenin yumuşak yüzeyine basar gibi dikkatle yürüyorlardı.

Nişantaşı Meydanına geldiğinde anacaddenin açık olmasına sevindi. Geceleri bir bakkalın girişine yerleşen gazetecinin tezgâhından, çıplak kadın ve rezalet dergileri arasında ertesi günün Milliyet'ini aldı. Karşı kaldırımdaki lokantaya girip yoldan geçenlerin göremeyeceği bir köşeye yerleşti, domates çorbasıyla ızgara köfte ısmarladı. Yemeğini beklerken, gazeteyi masanın üzerine yerleştirip Celâl'in pazar yazısını dikkatle okudu. (...)

Uzun yolculuk sırasında Galip, İstanbul'u değil bambaşka bir şehri gördüğü duygusuna kapıldı. Gümüşsuyu yokuşunun Dolmabahçe'ye ulaştığı yerde, üç belediye otobüsü birbirine bindirmiş, çevrelerini bir kalabalık sarmıştı. Dolmuş ve otobüs durakları bomboştu. Şehrin üzerine kar bir tür eziklik duygusu gibi inmiş, lambalar daha solmuş, geceleri şehri şehir yapan hareket durmuş, kapıları kapalı, kaldırımları boş bir ortaçağ gecesi geri gelmişti. Cami kubbelerinin, ardiyelerin, gecekonduların üzerinde kar, beyaz değil, maviydi. Akсарay civarında mor dudaklı, mavi suratlı orospuları, surların önünde tahta merdivenle kayan gençleri, garajların çıkışında yolcuları korkulu gözlerle bakan otobüsleri denetleyen polis arabalarının mavi lambalarını gördüler. İhtiyar şoför, Haliç'in donduğu uzak ve inanılmaz bir kışa ilişkin uzak ve inanılmaz bir hikâye anlattı: Galip 59 model Plymouth'un iç ışığında Celâl'in pazar yazısını rakamlar, işaretler, harflerle doldurdu, ama hiçbir sonuca ulaşamadı. Şoför daha fazla gidemeyeceğini söylediği için Sinan Paşa'da arabadan inip yürüdü.

Günteppe Mahallesi anacaddeye hatırladığından da yakınmış. İki katlı, gecekondu bozma perdeleri çekili beton evler ve vitrin ışıkları söndürülmüş dükkânlar arasındaki yol, hafif bir yokuşu çıktıktan sonra, birdenbire küçük bir alana ulaştı. Sabah Şehir Rehberinde küçük dikdörtgenini gördüğü Atatürk büstü (heykel değil) ortadaydı. Haritadan hatırladıklarına güvenerek duvarlarına siyasal sloganlar yazılmış büyükçe caminin yanındaki sokaktan girdi.(s. 113-114)

Bütün bu çöküşün başladığı İstanbul'a geri dönüyor diye Galip Bey için üzülyordu. İstanbul bir mihenk taşıydı: Değil orada yaşamak, orada adım atmak bile bir teslimiyet, bir yenilgiydi. Korkunç şehir, ilk başlarda yalnızca karanlık sinemalarda gördüğümüz o çürümüş görüntülerle kaynaşıyordu şimdi. Umutsuz kalabalıklar, eski arabalar, ►

ağır ağır suya gömülen köprüler, teneke yığınları, delik deşik asfalt, anlaşılmaz iri harfler, okunmayan afişler, anlamsız yırtık panolar, boyları akmış duvar yazıları, şişe ve sigara resimleri, ezansız minareler, taş yığınları, toz, çamur vs. vs. Bu çöküntüden beklenebilecek hiçbir şey yoktu. Yeni bir diriliş bir gün gerçekleşecekse eğer -ki ev sahibi kendisi gibi bütün hayatlarıyla direnen başkalarının varlığından da eminidi- bunun buralarda, kendi öz cevherimizi hâlâ koruduğu için "beton gecekondu" diye küçümşenen bu mahallelerde başlayacağından emindi. Böye bir mahallenin kurucusu, yol açıcısı olmakla iftihar ediyor, Galip'i buraya, bu hayata davet ediyordu, hem de şimdi. Bu gece burada kalabilirdi, hiç olmazsa tartışarlardı. (s. 120-121)

Atatürk Köprüsü'ne çıktığında "Artık yalnızca yüzlere bakacağım," diye düşündü Galip. Köprüden gelip geçen her yüzün bir an parlayan ifadesi çeviri resimli romanların büyüyen soru işaretleri gibi bir an aklının içinde genişliyor, sonra, kaybolan yüzle birlikte, soru da, arkasında küçük bir iz bırakarak yok oluyordu. Bir ara köprüden gözükken şehir manzarasıyla yüzlerin aklında bıraktığı anlam arasında bir ilişki kurar gibi olsuysa da, yanıltıcıydı bu. Şehrin eskiliğini, talihsizliğini, yitip gitmiş ihtişamını, hüznünü ve acıklılığını vatandaşlarının yüzünde de görmek mümkündü belki, ama bu özel olarak düzenlenmiş bir sırrın değil, paylaşılan bir yenilginin, bir tarihin ve suç ortaklığının belirtisiydi. Römorkörlerin arkalarında bıraktıkları köpüklü suda Haliç'in soğuk ve kurşunu mavisi korkutucu bir kahverengiye dönüşüyordu.

Tünel arkalarında bir ara sokaktaki bir kahveye girdiğinde Galip yetmiş üç yeni surat görmüştü. Bir masaya oturdu, gördüklerinden memnundu. (s. 203)

İstanbul kahveyle doluydu; her iki yüz metrede bir kahveye girerek insan bütün şehri baştan aşağı yürüyebilirdi.

Taksim yakınlarında birdenbire kendini boşalan bir sinemanın kalabalığı içinde buldu. Dalgın dalgın önlerine bakarak, elleri ceplerinde ya da kolkola yürüyerek merdivenlerden sokağa çıkan insanların yüzleri öyle bir anlamla yüklüydü ki, Galip içinde yaşadığı kendi kâbusumsu hikâyesinin bile önemli olmadığını düşündü. Sinemadan çıkan kalabalığın yüzünde bir hikâyeye gırtlaklarına kadar gömülebildikleri için kendi mutsuzluklarını unutan insanların huzuru vardı. Hem burada, bu sefil sokaktaydılar, hem de orada, içinde olmayı hemen isteyiverdikleri o hikâyenin içinde. Çok daha önceden yenilgi ve

acılarla boşaltılmış bellekleri, şimdi, bütün hüznü ve hatırayı yatıştıran derin bir hikâyeyle doldurulmuştu: "Başka biri olduklarına inanabiliyorlar!" diye düşündü Galip özlemle. Kalabalığın az önce seyrettiği o filmi görüp o hikâyenin içinde kaybolup bir başkası olabilmek istedi bir an. Sokaklara dağılan insanların sıradan dükkân vitrinlerine baka baka bildik tanıdık eşyaların o bezdirici dünyasına geri döndüklerini görüyordu. "Kendilerini koyuveriyorlar!" diye düşündü Galip.

Oysa bir başkası olabilmek için bütün gücünü kullanmalıydı. Taksim Meydanı'na çıktığında Galip, içinde bu amaçla bütün iradesini harekete geçirebilecek bir kararlılık hissetti. "Ben bir başkasıyım!" dedi kendi kendine. Hoş bir duyguydu bu, yalnız ayaklarının altındaki buzlu kaldırımların, Coca-Cola ve konserve ilanlarıyla çevrili bütün meydanın değil, kendi kişiliğinin de tepeden tırnağa değiştiğini hissettiriyordu. Kararlılıkla bu cümleyi tekrarlaya tekrarlaya bütün dünyanın değiştiğine de inanabilirdi insan, ama o kadar ileri gitmeye gerek de yoktu: "Ben bir başkasıyım," dedi Galip kendi kendine. Adlandırmak istemediği bu başka kişinin anıları ve kederiyle yüklü bir müziğin, içinde yeni bir hayat gibi yükseldiğini keyifle hissetti. Bütün hayatının coğrafyasını belirleyen temel merkezlerden biri, Taksim Meydanı, iri hindiler gibi dolanan otobüsleri ve dalgın istakozlar gibi ağır ağır hareket eden trolleybüsleri ve her zaman karanlıkta kalmaya kararlı belirsiz köşeleriyle bu müziğin içinde ağır ağır değişti ve Galip'in ilk defa adım attığı fakir düşmüş umutsuz bir ülkenin allanıp pullanmış 'modern' bir meydanına dönüştü. Karlarla kaplı Cumhuriyet Heykeli de, hiçbir yere çıkmayan o geniş Yunan merdivenleri ve Galip'in on yıl önce cayır cayır yanışını zevkle seyrettiği 'Opera' binası da, böylece, işareti olmak istedikleri yahı ülkenin gerçek parçaları haline dönüştüler. Galip, otobüs duraklarının önündeki telaşlı kalabalığın içinde, itişerek taşıtlara binen insanların arasında ne esrarlı bir yüz görebildi, ne de örtüler arkasındaki ikinci dünyanın işareti olabilecek plastik bir torba.

Böylece, insanların yüzlerini okumak için kahvelere girme gereği de duymadan, doğrudan Harbiye üzerinden Nişantaşı'na yürüdü. (s. 206-207)

Nişantaşı'na geldiğinde hava karar-mıştı. Kış akşamları trafik tıkanıldığında araçların egzozlarıyla, apartman bacalarından çıkan dumanların biriktirdiği koku dar kaldırımlara sinmişti. Galip tuhaf bir şekilde bu mahalleye özgü bulduğu bu geniz yakan kokuyu huzurla içine çekti. Nişantaşı'nın köşesindeyken, ►

bir başka kişi olma isteği öyle bir kuvvetle içinde yükseldi ki, on binlerce defa gördüğü apartman cephelerini, dükkan vitrinlerini, banka panolarını ve neondan harfleri bambaşka ve yepyeni şeyler olarak görebildiğini sandı. Yıllardır yaşadığı mahalleyi bambaşka bir yer yapan hafiflik ve serüven duygusu, sanki bir daha hiç terk etmeyecekmış gibi Galip'in içine işledi.

Karşıya geçip evine doğru yürüyeceğine, sağa Teşvikiye Caddesi'ne saptı. Bütün gövdesini kaplayan bu duygudan o kadar hoşuttu ve büründüğü kişiliğin kendine sunduğu imkânlar o kadar çekiciydi ki, Galip uzun yıllar aynı dört duvar arasında yaşadıkdan sonra hastaneden taburcu edilen bir hasta gibi gözlerini yeni görüntülerle doyuruyordu. "Yıllarca önünden geçtiğim muhallebicinin vitrini iyi aydınlatılmış bir kuyumcu vitrinine benziyormuş meğer!" demek geliyordu içinden. "Cadde daracık, kaldırımlar eğri büğrümüş meğer!"

Çocukluğunda kendi gövdesini ve ruhunu arkada bırakarak yepyeni birisi olan bu ikinci kişiyi dışarıdan gözlerdi de, "şimdi Osmanlı Bankası'nın önünden geçiyor", diye düşündü Galip çocukluğunda büründüğü yeni bir kişiliği gizler gibi, "şimdi yıllarca annesi, babası, dedesiyle oturduğu, Şehrikalp Apartmanının önünden başını bile çevirmeden geçiyor. Şimdi iğneci kadının oğlunun kasada oturduğu eczanenin önünde duraklayıp vitrinine bakıyor. Şimdi Karakol'un önünden hiç korkmadan geçiyor, şimdi Singer dikiş makinelerinin arasındaki mankenlere eski dostlara bakar gibi sevgiyle bakıyor. Şimdi, kesin amaçlı, kararlı kişiler gibi bir esrarın, yıllarca inceden inceye uğraşarak hazırlanmış bir kumpasın kalbine doğru yürüyor..."

Karşı kaldırırma geçip aynı yolu bir kere daha gerisin geri yürüdüktan sonra, gene karşıya geçip tek tük ıhlamur ağaçlarının ve reklam panolarıyla balkonların altında camiye kadar yürüdü. Sonra, aynı kaldırımlarda bir de öteki yöne doğru yürüdü. Her seferinde caddenin biraz daha aşağısından ve yukarisından dönerek, 'araştırma alanını' genişletiyor, her seferinde, eski mutsuz kişiliği yüzünden fark edemediği bazı ayrıntıları dikkatle gözleyip belleğinin bir köşesine yazıyordu: Alâaddin'in dükkanının vitrinine yığılmış eski gazeteler, oyuncak tabancalar ve naylon çorap paketleri arasında sustalı bir çakı vardı, Teşvikiye Caddesi'ni göstermesi gereken 'mecburi istikamet' işareti Şehrikalp Apartmanını gösteriyordu, alçak cami duvarının üstüne bırakılmış kuru ekmekler soğuğa rağmen küflenmişti, kız lisesinin kapısının kenarına yazılmış siyasal sloganların bazı kelimeleri çift anlamlıydı, ışığı

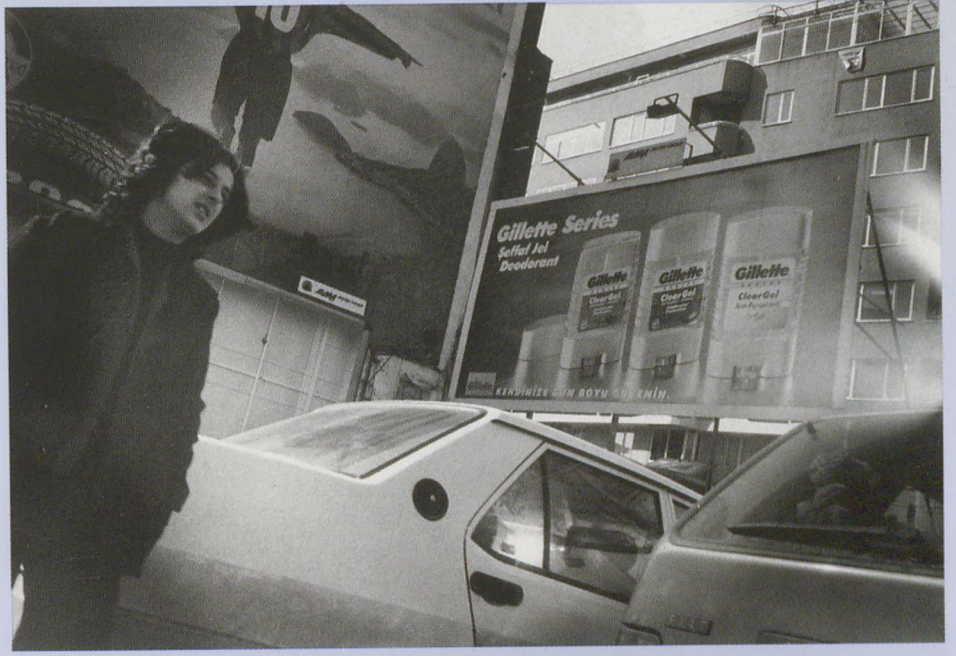
açık kalmış bir dersanenin duvarındaki fotoğraftan Atatürk, tozlu pencere camlarının arasından gene aynı yere, Şehrikalp Apartmanına bakıyordu, tuhaf bir el çiçekçinin vitrinindeki güllerin goncalarına çengelli iğneler geçirmişti. Yeni açılmış bir deri elbisesinin vitrinindeki gösterişli mankenler de Şehrikalp Apartmanına bir zamanlar Celâl'in, daha sonraki zamanlar annesi ve babasıyla Rüya'nın yaşadığı o en üst kata doğru bakıyorlardı.

Galip de mankenlerle birlikte apartmanın en üst katına uzun uzun baktı. Kendini, tıpkı o mankenler gibi, başka ülkelerde düşünmüş hayallerin ve hiç okumadığı ama Rüya'dan dinlediği çeviri polisiye romanların külyutmaz kahramanlarının bir taklidi gibi hissettiği zaman Celâl ile Rüya'nın orada mankenlerin bakışlarıyla işaret ettikleri en üst katta olabilecekleri düşüncesi Galip'e mantıklı gözüktü. Apartmanın önünden kaçır gibi çekilip camiye doğru yürüdü. (s. 208-209)

Aynı sessizlikte, bu rüyanın arabanın pencerelerinden ağır çekilmiş bir film gibi akan karanlık İstanbul görüntüleriyle kurulduğunu da anladım: Boş sokaklar, kaldırımlar, kimsesiz alanlar: Yasak saatim gene gelmiş, şehir sanki boşalmıştı. (292)

Gözünde kara gözlüklerle Milliyet binasından çıktıktan sonra Galip yazıhanesine doğru değil, Kapalıçarşı'ya doğru yürüdü. Turistik eşya satan dükkanlar arasından ilerlerken, Nuruosmaniye Camii'nin avlusundan geçerken uykusuzluğunu birdenbire öyle hissetti ki, bütün İstanbul ona bambaşka bir şehir olarak gözüktü. Kapalıçarşı'da yürürken gördüğü deri çantalar, lületaşından pipolar ve kahve değirmenleri, insanların içinde binlerce yıldır yaşaya yaşaya kendilerine benzettikleri bir şehrin nesnelerini değil, milyonlarca kişinin geçici olarak sürgün edildiği anlaşılmaz bir ülkenin korkutucu işaretlerini çağırıyordu. "Tuhaf olan şey" diye düşündü Galip, Kapalıçarşı'nın dar dağınık sokaklarında kaybolurken "yüzümdeki harfleri okuduktan sonra artık büsbütün kendim olacağıma iyimserlikle inanabilmem."

Terlikçiler sokağına girdiğinde değişen şeyin şehir değil, kendisi olduğuna inanmak üzereydi, ama yüzündeki harfleri okuduktan sonra şehrin esrarını anladığına öyle karar vermişti ki, bu doğru olamazdı. Bir halıcı dükkanının vitrine bakarken, içinden gelen bir dürtüyle, sergilenen halıları daha önceden gördüğünü, kendi çamurlu ayakkabıları ve eski terlikleriyle yıllarca onlara bastığını, kapı önünde kahvesini içerek şüpheyle kendisine bakan dikkatli dük- ➤

kâncıyı iyi tanıdığını, dükkânın küçük üçkâğıtçılıklar ve küçük kazıklanmalarla dolu tarihini ve toz kokan hikâyesini, kendi hayatı gibi bildiğini düşündü. Aynı şeyi, kuyumcu, antikacı ve ayakkabıcı vitrinlerine bakarken de düşündü. Aceleyle iki sokak daha değiştirdikten sonra, bakır ibriklerden kefeli terazilere kadar Kapalıçarşı'da satılan bütün eşyayı bildiğini, müşteri bekleyen bütün tezgâhtarları, sokaklarda yürüyen bütün insanları tanıdığını da düşündü. Bütün İstanbul tanıdıktı; şehrin Galip'ten gizli hiçbir esrarı yoktu.

Bu duygunun verdiği huzurla sokaklarda rüyada gezinir gibi yürüdü. Vitrinlerde gördüğü ıvr zıvr, sokaklarda karşılaştığı yüzler, ömründe ilk defa Galip'e hem rüyalarındaki gibi şaşırtıcı, hem de hep birlikte gürültüyle yenen bir aile yemeğindeki gibi tanıdık ve huzur verici geldi. Işıl ışıl kuyumcu vitrinlerinin önünden geçerken, bu huzurun, yüzünün üzerinde dehşetle okuduğu harflerin işaret ettiği sırta ilgili olduğu aklına geliyordu, ama harfleri okuduktan sonra, geçmişinde bıraktığı o acıklı ve talihsiz kişiyi düşünmek istemiyordu hiç. Dünyayı esrarlı yapan bir şey varsa, o da, insanın kendi içinde barındırdığı, ikiz kardeşi gibi birlikte yaşadığı bir ikinci kişinin varlığıydı. İşsiz tezgâhtarların kapı önünde pineklediği Kavaflar sokağını, geçtikten sonra küçük bir dükkânın girişinde sergilenen parlak renkli İstanbul kartpostalalarında Galip şehir manzaralarını görünce içindeki o kişiyi çoktan arkada bıraktığına karar verdi: Kartpostallar o kadar tanıdık, o kadar bayat ve basmakalıp İstanbul görüntüleriyle doluydu ki, Galata Köprüsü'ne yanaşan Şehir Hatları vapurlarının, Topkapı Sarayı'nın bacalarının, Kız Kulesi'nin, Boğaz Köprüsü'nün tanıdık ve bayağı görüntülerine bakarken şehrin kendinden gizli hiçbir esrarı olmazmış gibi geldi Galip'e. Ama cam yeşili vitrinleri birbirini yansıtan Bedesten'in dar sokaklarına girer girmez bu duygu kayboldu. "Birisi beni takip ediyor", diye düşündü korkuyla.

Beyazıt Meydanı'ndan hızla Çadırıcılar Caddesi'ne girdi, oradan, adını sevdiği için Semaver Sokağına saptı, ona paralel Nargileci Sokak'tan aşağı Haliç'e doğru indi ve Havancı Sokak'tan dönüp yeniden yokuş yukarı çıktı. Plastik atölyeleri, aşevleri, bakırcı dükkânları, anahtarıcılar gördü. "Demek ki yeni hayatıma başlarken ilk öne bu dükkânlarla karşılaşacaktım" diye düşündü bir çocuk saflığıyla. Kovalar, leğenler, boncuklar, parlak elbise pulları, polis ve asker kıyafetleri satan dükkânlar gördü. Bir hedef olarak aldığı Beyazıt Kulesi'ne doğru yürüdü bir ara, gerisin geri döndü, kamyonlar, portakal satıcıları, at

arabaları, eski buzdolapları, hamal arabaları, çöp yığınları ve üniversitenin duvarlarına yazılmış siyasal sloganlar arasından Süleymaniye Camii'ne kadar çıktı. Caminin avlusuna girdi, servi ağaçlarının altından yürüyüp ayakkabıları çamur içinde kalınca medrese tarafından sokağa çıktı, birbirlerine yaslanan hoyasız ahşap evler arasından yürüdü. Yıkıntı halindeki evlerin birinci kat pencerelerinden dışarı çıkan soba borularının kör namluları gibi ya da yaslanmış periskoplar gibi ya da korkunç top ağızları gibi sokağa uzandığı geliyordu aklına, ama hiçbir şeyi başka bir şey ile ilişkilendirmemek için 'gibi' kelimesini aklına bile getirmek istemiyordu.

Delikanlı Sokak'tan çıkmak için

saptığı Cüce Çeşmesi Sokağı'nın da adının aklına takıldığını, bir işaret olabileceğini düşünmeye başlayınca, parke kaplı sokakların, işaretlerin tuzaklarıyla kaynaştığına karar vererek asfalta, Şehzadebaşı Caddesi'ne çıktı. Simitler, çay içen minibüs şoförleri ve ellerinde lahmacunlar, sinema kapısında afişlere bakan üniversite öğrencileri gördü: Üç film birden. Filmlerin ikisi Bruce Lee'nin oynadığı karate filmiydi, üçüncüsünün yırtık afişlerinde ve soluk resimlerinde Selçuklu giysileriyle Cüneyt Arkin Bizanslı erkekleri dövüyor, kadınlarla yatıyor. Film oyuncularının lobi fotoğraflarındaki turuncu yüzlerine daha fazla bakarsa sanki kör olacakmış gibi korkup uzaklaştı. Şehzade Camii'nin yanından geçerken aklına ta- ➤

kılan Şehzadenin hikâyesini düşünmeye çalıştı. Ama hâlâ esrarlı işaretleriyle kaynaşıyordu çevresi: Kenarları paslanmış trafik işaretleriyle, çarpık çurpuk duvar yazılarıyla, kirli lokantaların ve otellerin pleksiglas panolarıyla, 'Arabesk' denen şarkıcıların ve deterjan şirketlerinin afişleriyle. Büyük bir güç harcayıp işaretlere aklını takmamayı başarsa bile, Bozdoğan Kemeri boyunca yürürken, küçüklüğünde gördüğü tarihi filmlerden çıkma kızıl sakallı Binans papazlarını hayal ediyor ya da Vefa Bozacı'nın yanından geçerken, yıllar önce bir bayram akşamı, içtiği likörlerle sarhoş olan Melih Amca'nın tuttuğu taksilerle bütün aileyi buraya boza içmeye getirdiğini hatırlıyor ve bu hayaller de hemen geçmişinde kalmış bir esrarın işaretleri oluyordu.

Atatürk Bulvarı'nı koşarak geçerken, hızlı, daha da hızlı yürürse şehrin kendisine sunduğu işaretleri, resimleri ve harfleri görmek istediği gibi, bir esrarın parçası olarak değil, oldukları gibi göreceğine bir kere daha karar verdi. Hızla Tezgâhçılar Sokağı'na girdi, Keserciler Sokağı'na geçti ve uzun bir süre sokak adlarına bakmadan yürüdü. Ahşap evler arasına bitişik nizam yapılmış, balkon demirleri paslanmış döküntü apartmanlar, uzun burunlu 1950 model kamyonlar, çocukların oynadığı araba tekerlekleri, eğrilmiş elektrik direkleri, kazılıp bırakılmış kaldırımlar, çöp tenekelerini karıştıran kediler, pencerelerde sigara içen başörtülü ihtiyar kadınlar, seyyar yoğurtçular, lağımçılar, yorgancılar gördü.

Halıcılar Caddesi'nden Vatan Caddesi'ne doğru inerken birden sola döndü, iki kere kaldırım değiştirdi ve bir bakkalda ayran içerken 'takip edilme' düşüncesini Rüya'nın okuduğu polisiye romanlardan öğrendiğini düşündü, ama aklından şehrin içindeki anlaşılmasız esrarı çıkaramadığı gibi bu düşüncüyü de kolayca çıkaracağını biliyordu. Çifte Kumrular Sokağı'na saptı, ilk sapakta birden sola döndü, Okumuş Adam Sokağı'ndayken koşar adım yürümeye başladı. Kırmızı trafik ışıkları yanarken, minibüsçüler arasında koşar adım Fevzi Paşa Caddesi'ni geçti. Sonra girdiği sokağın Aslanhane Sokağı olduğunu levhadan anlayınca, bir an dehşete kapıldı: Dört gün önce Galata Köprüsü çevresinde yürürken varlığını hissettiği o gizli el, kendisi için İstanbul'un içine işaretler yerleştiriyorsa hâlâ, varlığından bildiği esrar daha çok uzakta olmalıydı.

Kalabalık çarşıdan, istavritler, vatozlar, kalkanlar satan balıkçı dükkânlarının önünden geçerek bütün sokakların açıldığı Fatih Camii avlusuna girdi. Geniş avluda kimsecikler yoktu:

Tek başına karda bir karga gibi yürüyen kara sakallı, kara paltolu bir adamdan başka. Küçük mezarlık da boştu. Fatih Türbesi'nin kapısı kilitliydi; pencerelerden içeriye bakarken Galip, şehrin uğultusunu dinledi. Çarşıdan gelen satıcıların gürültüsü, araba kornaları, uzak bir ilkokulun bahçesinden gelen çocuk sesleri, çekiç sesleri, motor sesleri, avludaki ağaçlara dolmuş serçelerin, kargaların bağırışları, geçen minibüslerin, motosikletlerin gürültüsü, yakınlarda açılan ve kapanan pencerelerin, kapıların, inşaatların, evlerin, sokakların, ağaçların,

parkların, denizin, vapurların, mahallelerin, bütün şehrin uğultusu. Galip'in tozlu camlar arasından sandukasını seyrederken yerinde olmak istediği adam, Fatih Mehmet, Galip'in doğumundan beş yüz yıl önce fethettiği bu şehrin esrarını, eline geçen Hurufi risalelerinin yardımıyla sezmiş, her kapının, her bacanın, her sokağın, her köprü'nün, her kemerin, her çınar ağacının kendisinden başka bir şeyin işareti olduğu bir âlemi ağır ağır çözmeye girişmişti. (s. 312-317)

Fotoğraflar: Alper Fidaner

YENİ HAYAT

Böylece, yabancı bir ülkenin tehlikeli sokaklarında çıkar gibi, yirmi iki yıldır yaşadığım kendi mahallem, kendi çocukluğumun sokaklarına çıktım. Nemli Aralık soğuşunu hafif bir rüzgâr gibi yüzümden hissedince, belki de, eski dünyadan yenisine geçmiş olan birkaç şey de vardır, dedim kendi kendime. Bunu benim hayatımı yapan sokaklarda, kaldırımlarda yürürken şimdi görecektim. Koşmak geliyordu içimden.

Karanlık kaldırımlardan, iri çöp tenekeleleri, çamur gölleri arasından, duvar diplerinden hızlı hızlı yürüdüm ve attığım her adımla yeni bir dünyanın gerçekleşmekte olduğunu gördüm. Çocukluğumun çınar ve kavak ağaçları ilk baharında aynı çınar ve kavak ağaçlarıydılar, ama onlara beni bağlayan anıların ve çağrışımların gücü kaybolup gitmişti. Yorgun ağaçlara, iki katlı tanıdık evlere, temelinden, kireç kuyusundan başlayarak ta çatısının kiremitlerine kadar nasıl yapıldığını çocukluğumda gördüğüm ve sonra içinde yeni arkadaşlarımla oyun oynadığım kirli apartmanlara hayatımın vazgeçilmez parçaları değil de, ne zaman, nasıl çekildiklerini unuttuğum fotoğraflara bakar gibi baktım: Gölgeleleri, aydınlık pencereleri, bahçelerindeki ağaçları ya da giriş kapılarındaki harfleri ve işaretleriyle onları tanıyarak, ama tanıdığım şeylerin gücünü içimde hiç mi hiç hissetmeden. Eski dünya, orada, karşımda, yanımda, sokakların içinde, tanıdık bakkal camekânları, Erenköy istasyon meydanındaki ışıkları hâlâ yanan çörek fırını, manavın meyve sandıkları, el arabaları, Hayat Pastanesi, köhne kamyonlar, muşambalar ve karanlık ve yorgun yüzler olarak çevremdeydi. (s. 13)

Beni ben yapan bütün bu tanıdık sokaklardan, ıslak ağaçların hüznünden, kaldırımdaki su birikintilerinde asfaltta yansıyan neon harflerin ve manav ve kasapların lambalarından kaçmak istiyordum. Hafif bir rüzgâr esti, dallardan su damlacıkları döküldü, bir uğultu işittim ve kitabın bana verilmiş bir sır olduğuna hükmettim. Korkuya kapıldım, birileriyle konuşmak istedim.

Mahalle arkadaşlarımla bazılarının hâlâ toplanıp akşamları kâğıt oynadığı, televizyonda futbol maçlarını seyrettiği, birbirleriyle buluşmak için gelip takıldıkları istasyon meydanındaki Gençler Kahvesi'ne sokuldum. Arka masada, babasının ayakkabıcı dükkânında çalış-

şan bir üniversiteli ile amatör kümede futbol oynayan başka bir mahalle arkadaşı televizyonun siyah beyaz ışıkları altında çene çalıyordu. Önlerinde okuna okuna sayfaları birbirinden ayrılmış gazeteler gördüm, iki çay bardağı, sigaralar ve bakkaldan alıp bir sandalyenin oturma yerine gizledikleri bir bira şişesi. Birileriyle, uzun uzun, belki de saatlerce konuşmak istiyordum, ama onlarla konuşamayacağımı hemen anladım. Bir an neredeyse gözlerimden yaşlar getirecek bir keder sarıyordu ki içimi, gururla silkindim: Ruhumu açacağım kişileri kitaptaki dünyada yaşayan gölgeler arasından seçecektim.

Böylece kendi geleceğime bütünüyle sahip olduğuma inanacağım geldi, ama biliyordum, şimdi kitapta bana sahip olan. Kitap içime yalnızca bir sır ve günah gibi sinmekle kalmamış, beni bir rüyadaki gibi bir çeşit dilsizliğe sürüklemişti. Neredeydi konuşabileceğim bana benzer kişiler, yüreğime seslenen rüyayı bulabileceğim ülke neredeydi, kitabı okumuş öteki kişiler nerede?

Tren yolunu geçtim, ara sokaklara girdim, dökülüp asfalta yapışmış sarı yaprakları ezdim. Birden içimde derin bir iyimserlik yükseldi: Haep böyle yürürsem, hızla yürürsem, hiç durmazsam, yolculuklara çıkarsam, sanki kitaptaki dünyaya varacaktım. İçimde ışıltısını hissettiğim yeni hayat, uzakta bir yerde, belki erişilmez bir ülkedeydi, ama hareket ettikçe ona yaklaştığımı, en azından eski hayatımı arkada bıraktığımı seziyordum. (s. 14-15)

İstasyona yürüdüm, trene bindim, trenden indim, vapura yetiştim, Karaköy'de iskeleye zıpladım, kollarla, dirseklerle dirsekleştim, merdivenlerden çıktım, otobüse atladım, Taksim'e vardım ve Taşkışla'ya yürürken kaldırımlarda çiçek satan Çingenelere bir an durup baktım. (s. 21)

Aralık sonuna doğru bir akşam, Canan'ın mahallesine, Nişantaşı'na gittim. Anacaddede, yılbaşı için aydınlatılmış vitrinler ve alışverişten dönen çocuklu şık kadınlar arasında kararsızlıkla uzun uzun yürüdüm, yeni açılmış sandviççilerin, gazete-dergicilerin, pastane ve elbisecilerin vitrinlerinin önünde oyalandım. (s. 38)

Üst kata çıkan basamakların sayısı tek ise Canan üst kattadır... Kapıdan ilk bir kadın çıkarsa bugün Canan'ı göreceğim... Yediye sayıncaya kadar tren hareket ederse beni bulup konuşacak... Vapurdan ilk atlayan ben olursam bugün gelecek.

Vapurlardan ilk ben atladım. Kaldırım taşları arasındaki çizgilere hiç basmadım. Kahvede yerlere atılmış ga- ▶

zoz kapaklarının sayısının tek olduğunu doğru olarak saptadım. Paltosuyla aynı mor renkte bir kazak giyen bir kaynakçı çırağıyla çay içtim. Rastladığım ilk beş taksinin plakalarındaki harflerle adını yazabilecek kadar talihim oldu. Hiç nefes almadan Karaköy yeraltı geçidinin bir girişinden girip ötekenden çıkmayı başardım. Nişantaşı'na gidip evlerin pencerelerine bakıp dokuz bine kadar hiç şaşırmadan saydım. Adının hem sevgili hem Allah anlamına geldiğini bilmeyenlere bakıp hayalimde bastırduğum evlilik davetiyelerini Yeni Hayat karamelalarının kâğıdından çıkan türden şık bir mâniyle süsledim. Bir hafta boyunca, gece saat tam üçte pencereden gözükken aydınlık pencerelerin sayılarını kendime tanıdığım yüzde beşlik yanılığın payını hiç geçmeden tahmin etmeyi başardım. Fuzuli'nin:

"Canan yok ise can gerekmez"

mısraını tersinden otuz dokuz kişiye söyledim. Evlerine tam yirmi sekiz değişik ses ve kimlikte telefon edip sordum ve duvar ilanlarında, afişlerde, yanıp sönen neon lambalarında, dönerci, piyangocu ve eczane vitrinlerinde görüp hayalimle oralardan söküüp çıkardığım harflerle her gün otuz dokuz kere Canan demeden eve dönmedim. Ama Canan gelmedi. (s. 43)

Gece beni gizledi, gece beni sakladı, gece bana yol gösterdi. Şehrin ağır ağır titreyen iç organlarına, bir felçli gibi kaskatı kesilen betondan caddelerine, süt, et, konserve ve haydut kamyonlarının iniltisiyle sarsılan neondan bulvarlarına girdim. Açık ağızlarındaki pisliği, ışıkları yansıtan ıslak kaldırımlara boşaltan çöp tenekelerini kutsadım; kendi hallerinde hiç duramayan korkunç ağaçlara yol sordum; soluk dükkânlarda kasa başlarında hâlâ hesap yapan vatandaşlara göz kırptım; karakol kapılarında nöbet tutan polislerden sakındım; yeni hayatın ışıltısından habersiz sarhoşlara, evsizlere, dinsizlere ve yurtsuzlara kederle gülümsedim; yanıp sönen kırmızı ışıkların sessizliğinde bana uykusuz günahkârlar gibi usulca sokulan damalı taksilerin şoförleriyle kapkaranlık baktım; duvarlara asılı sabun reklamlarından bana gülümseyen güzel kadınlara inanmadım; sigara reklamlarındaki yakışıklı erkeklere, Atatürk heykellerine, sarhoşların ve uykusuzların kapıştığı yarının gazetelerine de inanmadım, sabahçı kahvelerinde çay içen milli piyangocuyla bana el edip "otur delikanlı" diye seslenen arkadaşına da. Çürüyen şehrin iç kokuları beni deniz ve köfte, kenef ve egzoz dumanı, benzin ve kir kokan otobüs garajlarına götürdü. (s. 46)

Fotoğraflar: Alper Fidaner

BENİM ADIM KIRMIZI

Tatlı bir ud sesi duydum da onu mu arayıp izledim, yoksa anılarım ve isteklerim dediğim akıl karışıklığı zehir tursucuya daha fazla dayanamayıp bana bir çıkış yolu mu sezdi bilmiyorum. Bildiğim, bir şehri severseniz, orada çok gezersiniz, yıllar sonra da o şehrin sokaklarını yalnız ruhunuz değil, gövdeniz de kendiliğinden öyle bir tanıy ki, karın kederli kederli serpiştiği bir keder anında bacaklarınız sizi kendiliğinden sevdiğiniz bir tepeye çıkarır.

Böylece Nalbant Çarşısı'ndan ayrılıp Süleymaniye Camii'nin hemen yanından Haliç'e yağın karı seyrettim: Kuzeve bakan damlarda, kubbelerin poyraz alan köşelerinde kar şimdiden tutmuştu. Şehre giren bir geminin bana pır pır selam yollayarak indirilen yelkenleri Haliç'in yüzeyiyle aynı kurşunu sis rengeydi. Servi ve çınar ağaçları, damların görünüşü, akşamüstünün hüznü, aşağı mahallelerin iç sesleri, satıcıların bağınışları ve cami avlusunda oynayan çocukların çığlıkları kafamda birleşip, bana hiç şaşmayacak bir şekilde bundan sonra hayatımın şehirden başka bir yerde yaşayamacağımı duyuruyordu. Bir an sevgilimin yıllardır unuttuğum yüzü gözlerimin önünde beliriverecek sandım. (s. 17)

Edirnekapi'dan şehrin dışına çıkmıştık ki, ta aşağılarda pusun içinde neredeyse kaybolmakta olan tabutu ve onu omuzlarında taşıyarak yokuştan Haliç'e doğru hızla inen nakkaşlar, hattatlar, çıraklar kalabalığını gördüm. O kadar hızlı yürümüşlerdi ki karla kaplı vadi-den Eyüp'e inen çamurlu yolun, şimdiden yarısını aşmışlardı. Sessizlik ve pusun içinde, solda Hanım Sultan Vakfi'nin mumhanesinin bacası keyifle tütüyordu. Surların altında, Eyüp'teki Rum kasaplar için harıl harıl çalışan mezbaha ve dericiler vardı. Buralardan gelen leş kokusu, ileride, belli belirsiz seçilen Eyüp Camii'nin kubbelerine ve mezarlığın servi ağaçlarına kadar uzanan vadiye yayılmıştı. Biraz yürüdükten sonra, aşağıdan, Balat'taki yeni Yahudi mahallesinden çıkıp oyun oynayan çocukların çığlıklarını işittim. (s. 110)

Cibali açıklarından, Haliç'in ta ortasından öfkeyle baktım İstanbul'a. Karla kaplı kubbeler birden çıkıveren güneşin altında parıl parıl ışıldadılar. Bir şehir ne kadar büyük ve renkliyse, suçunuzu ve günahınızı gizleyeceğiz

o kadar çok köşesi, ne kadar kalabalıksa, suçunuzla aralarına karışabileceğimiz o kadar insanı var demektir. Şehirlerin zekâsı, barındırdığı âlimlerle, kütüphaneler, nakkaşlar, hattatlar ve medreselerle değil, karanlık sokaklarında binlerce yılda sinsice işlenmiş cinayetlerin çokluğuyla ölçülmeli. Bu mantıkla İstanbul'un bütün cihanın en zeki şehri olduğundan hiç şüphem yok. (s. 119)

Eminim sizlere de oluyordur şu söyleyeceğim şey. İstanbul'un sonsuz sokaklarında kıvrıla kıvrıla yürürken, bir aşevinde ağzıma bir lokma koyarken, ya da saz usulü bir kenar süsünün kıvrımlarına gözlerimi kısıp pür dikkat bakarken, birden şimdiki geçmiş gibi yaşadığımı hissediyorum. Sanki sokakta kara basarak yürürken, sokakta kara basarak yürüyordum demek geliyor içimden. (s. 179)

Sokaklarda koşar gibi yürürken yüksek bir çınar ağacı, Eniştemin öldüğü gün harika evlilik hayalleri ve tasarılarıyla eteklerim zil çalarak yürüdüğüm için beni aşağı gördü. Derken, buzar eridiği için tıslaya tıslaya akan mahalle çeşmesi "aldırma," dedi bana, "işlerini ayarla ve mutlu olmaya bak." "Tamam da," diye aklımı tırmıkladı daha sonra bir köşede yalanmakta olan uğursuz bir kara kedi, "sen kendin dahil herkes, Enişte'nin katlinde parmağın var diye şüpheleniyor senden."

Kedi yalanlamayı bıraktı da bir an sihirli gözleriyle göz göze geldik. Ahalişi şımarttığı için küstah olur bu İstanbul'un kedisi, bilirsiniz. (s. 224-225)

Ayaklarımın beni kendiliğinden götürdüğü berber, rahmetli eniştemin, teyzemin, güzel Şeküre'nin, çocukluğumuzdan yıllarca sonra terk ettikleri Aksaray'daki harap evin sokağında, çarşı tarafındaydı. Buraya yıllar sonra ilk döndüğüm gün, beş gün önce göz göze geldiğim berber, bu sefer içeri girince beni kucakladı ve gerçek bir İstanbul berberinin yapacağı gibi aradaki on iki yıl nerelere kaybolduğumu soracağına, en son mahalle dedikodularına ve hayat denen o manalı yolculuğun sonunda hepimizin varacağı yerin işaret ettiği sonuca getirdi sözü. (s. 231)

Fenerkapı yolunda tuhaf yeşilimsi bir sarı ışık vardı yukarıda, ama ay ışığı değildi. Sırf bu ışık yüzünden, geceleri servi ağaçları, kubbeler, taş duvarlar, ahşap evler ve yangın yerlerinin oluşturduğu o şaşmaz İstanbul görüntüsünün yerini bir düşman kalesinin vereceği bir yabancılik duygusu almıştı. Tepeye çıkarken ta arkasında, Beyazıt Camii'nin arkalarına düşen bir yerdeki yangını gördük. (s. 426)

Aksaray'dan bir hırsız gibi sessizce geçerken, ufukta günün ilk ışıklarını belli belirsiz gördüm. Ara sokakların, dar geçitlerin, duvarların arasından önüme çıkan ilk mahalle çeşmesinin karşısında, yirmi beş yıl önce İstanbul'a ilk geldiğim günün gecesini geçirdiğim taş ev vardı. Orada, açık avlu kapısının aralığından, yirmi beş yıl önce bu uzak akrabanın beni cömertçe ve iyilikle misafir edip serdiği yatağa uykumda işeyince, gece yarısı, on bir yaşındayken suçlulukla kendimi atmak istediğim kuyuyu yeniden gördüm. Beyazıt'a varana kadar pek çok defa kırık saatimin çarklarını tamir için geldiğim satıcı dükkânı, üzerlerini nakşedip kibarlara el altından sacatacağım boş billur kandiller, şerbet maşrapaları ve çiçek işleyeceğim şişeleri aldığım şişeci dükkânı ve bir dönem hem ucuz hem de kimse yok diye ayağının alıştığı hamam bana ve gözyaşlarına selam durdular.

Yıkılıp yakılmış kahvehane-nin orada da kimsecikler yoktu, güzel Şeküre'nin belki de şüanda ölmekte olan yeni kocasıyla mutlu olmasını gönülden dilediğim evde de. Elimi kana buladıktan sonraki günlerde sokaklarda yürürken bana hep düşmanca batan İstanbul'un bütün köpekleri, karanlık ağaçları, kör pencereleri, kara bacaları, sabah namazına koşan çalışkan ve mutsuz erkencileri ve hayaletleri, cinayetlerimi itiraf edip hayatımın şehrinin terk etmeye karar verdim vereli bana dostlukla bakıyorlardı artık.

Beyazıt Camii'ni geçtikten sonra bir tepeden Haliç'i seyrettim. Ufuk aydınlanıyordu, ama su karanlıktı daha. İki balıkçı sandalı, yelkenleri sarılı yük gemileri, unutulmuş bir kadirge, hiç gözükmeyen dalgalarla ağır ağır sallanarak gitme, gitme dediler bana. Sokulan iğne yüzünden mi akıyordu gözlerimden yaşlar? (s. 458-459)

